

- 4 Tycho Braheminnena på Ven
- 20 Ett ateljéliv i ljus och mörker
- 26 Pater Noster på plats efter fem års renovering

Kulturvärden utges av Statens fastighetsverk med fyra nummer om året

Postadress Box 2263, 103 16 Stockholm

Gatuadress Järntorget 84

Telefon 08-696 70 00

Telefax 08-696 70 01

E-post kulturvarlden@sfv.se

www.sfv.se

ISSN 1104-845X

Ansvarig utgivare och redaktör

Hans Landberg

Artikelförfattarna svarar för artiklarnas innehåll. Endast artiklar signerade sfv samt s. 3 uttrycker myndighetens åsikt.

Medverkande i detta nummer

Marie Louise Aarøe, Catrine Arvidsson, Anders Bodin, Bo Jonsson, Hans Landberg, Elisabet Lorenz-Werner, Monica Strandell.

Foto/illustrationer

Bosse Ahlenius 18b; Nina Broberg 2a, 3; Anna Eriksson 39b; Thomas Fahlander 4, 11a, 15b; T. F. Han 12, 13a, 17; Maria Hilltorp 38c; Janne Jönsson 7a, 9, 10, 11b; Bert Leandersson 26, 28a, 29, 30, 31; Åke E:son Lindman 2d, 13b, 16, 32, 34, 35, 36, 37, 40; Agneta Ljungberg 2b; Elisabet Lorenz-Werner 33; Jan Naumburg 38d, 38b; Thomas Quiggie 18a; SFV 27; Karl-Johan Smedman 28b; Monica Strandell 2c, 20, 21, 22, 23, 24; Kristian Thöldte 15a; Wikerstål Arkitekter AB 38a.

Omslag

Fyren Pater Noster lyfts iland på Hamneskär.

Foto: Bert Leandersson.

Produktion Statens fastighetsverk

Layout och typografi Marie Glase

Tryckeri Trydells, Laholm

Prenumeration Se sista sidan!

www.kulturvarlden.se

Utges av Statens fastghetsverk

I år är det 310 år sedan Nicodemus Tessin av kungen utnämndes till överintendent över «alla våra slott, hus, trädgårdar och byggnader». Vi tar det som utgångspunkt för att i det här numret av tidningen berätta lite om vägen som lett från den första överintendenten fram till Statens fastighetsverk. Visserligen inrättades Statens fastighetsverk så sent som 1993 men det finns en obruten tradition och ett arv som sträcker sig tillbaka genom århundradena via Byggnadsstyrelsen och Överintendentsämbetet ända till Vasakungarnas byggnadsprogram. Formgivaren Göran Prage har tittat på bakgrunden till Statens fastighetsverks monogram – sfv – och hur man tydligt kan spåra dess rötter bakåt i tiden. Här kan man verkligen tala om en obruten tradition, även om det är en tradition i utveckling.

Traditioner förändras alltid över tiden. Man kan säga att ständigt förändring är en av våra äldsta traditioner. Inget är statiskt och då vi talar om tradition betyder det att vi talar om något som förändras. När vi presenterar Statens fastighetsverk på engelska använder vi uttrycket 'tradition is change' – tradition är förändring. Jag har mött människor som reagerat över det och sett det som en kontradiktion, men om man tänker efter lite så inser man att uttrycket är helt riktigt. Förändring är tradition – tradition är förändring. Utan den gamla goda traditionen att allt utvecklas och förändras skulle vi nog fortfarande bo i grottor och äta rått kött. Låt oss därför vara glada att vi har som tradition att ständigt utvecklas och gå vidare. Säkert kommer det att komma nya organisationer som tar hand om statens fastigheter så länge det finns en stat och det finns fastigheter att förvalta. Måtte varje ny organisation fortsätta att bli lite bättre än den förra.

4

4 Tycho Braheminnena på Ven

12 Vägen till SFV

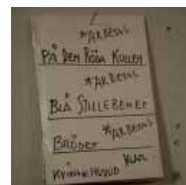
18 Tradition
i utveckling

20 Ett ateljéliv i ljus
och mörker

26 Pater Noster på plats
efter fem års renovering

32 En bit av Sverige vid Bosporen
– generalkonsulatet i Istanbul

38 Notiser

20

32

www.kulturvarlden.se

Fastigheter med kulturhistoriska värden kvar i statlig ägo

REGERINGEN FICK före sommaren riksdagens bemyndigande att sälja Vasakronan AB.

Med anledning av en motion (m) togs frågan upp hur byggnader med kulturhistoriskt värde som ingår i Vasakronans bestånd ska hanteras vid en försäljning av bolaget. Näringsutskottet utgick därvid från «att regeringen före en försäljning vidtar åtgärder så att fastigheter med kulturhistoriska värden kvarstår i statlig ägo». Av finansutskottets yttrande till näringsutskottet framgår «att det bör vara en naturlig del av regeringens överväganden under försäljningsprocessen att försäkra sig om huruvida det finns fastigheter hos Vasakronan som lämpligen bör förvaltas av Statens fastighetsverk».

I en reservation (s,v) framhålls att även om riksdagen inte ska ge regeringen bemyndigande att sälja Vasakronan AB «finns det skäl för att riksdagen nu – genom ett tillkännagivande – ska anmoda regeringen att göra en inventering av Vasakronans fastighetsbestånd. En sådan inventering ska ligga till grund för att byggnader med särskilt kulturhistoriskt värde ska kunna tas ur beståndet och föras över till exempelvis Statens fastighetsverk».

Näringsutskottet «anser att det skulle kunna vara en fördel om regeringen utnyttjar de möjligheter till fastighetsbyten som finns på så sätt att Vasakronan i samband med förvärv av fastigheter från Statens fastighetsverk lämnar fastigheter med kulturhistoriskt värde som kan finnas i Vasakronan i utbyte». Utskottet erinrade därvid om att regeringen begärt att riksdagen godkänner att staten genom försäljning eller byte avyttrar fastigheten Uggleborg 12 i Stockholm som förvaltas av Statens fastighetsverk (SFV).

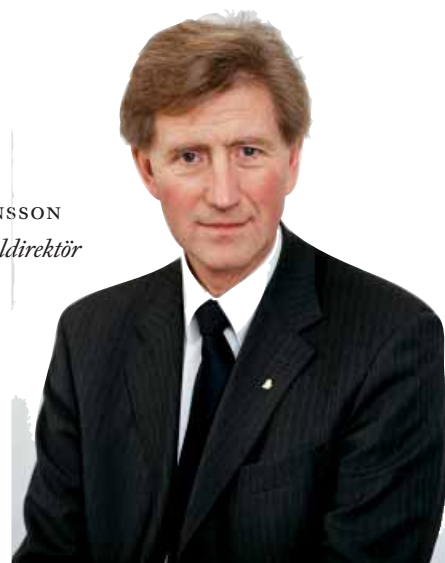
SFV tillskrev regeringen i början av året rörande de fastigheter i Vasakronans bestånd som tidigare varit statliga byggnadsminnen samt några därutöver. Till skrivelsen fogades ett yttrande från Riksantikvarieämbetet (RAÄ) där det anges att Musikaliska Akademien, Kungliga Myntet, Generaltullstyrelsen och Patentverket är byggnader som ska räknas in i det nationella kulturarv som SFV förvaltar. RAÄ anser att dessa fastigheter är av utomordentligt stor betydelse för ett nationellt historiskt perspektiv. De har enligt RAÄ haft en central funktion i olika delar av

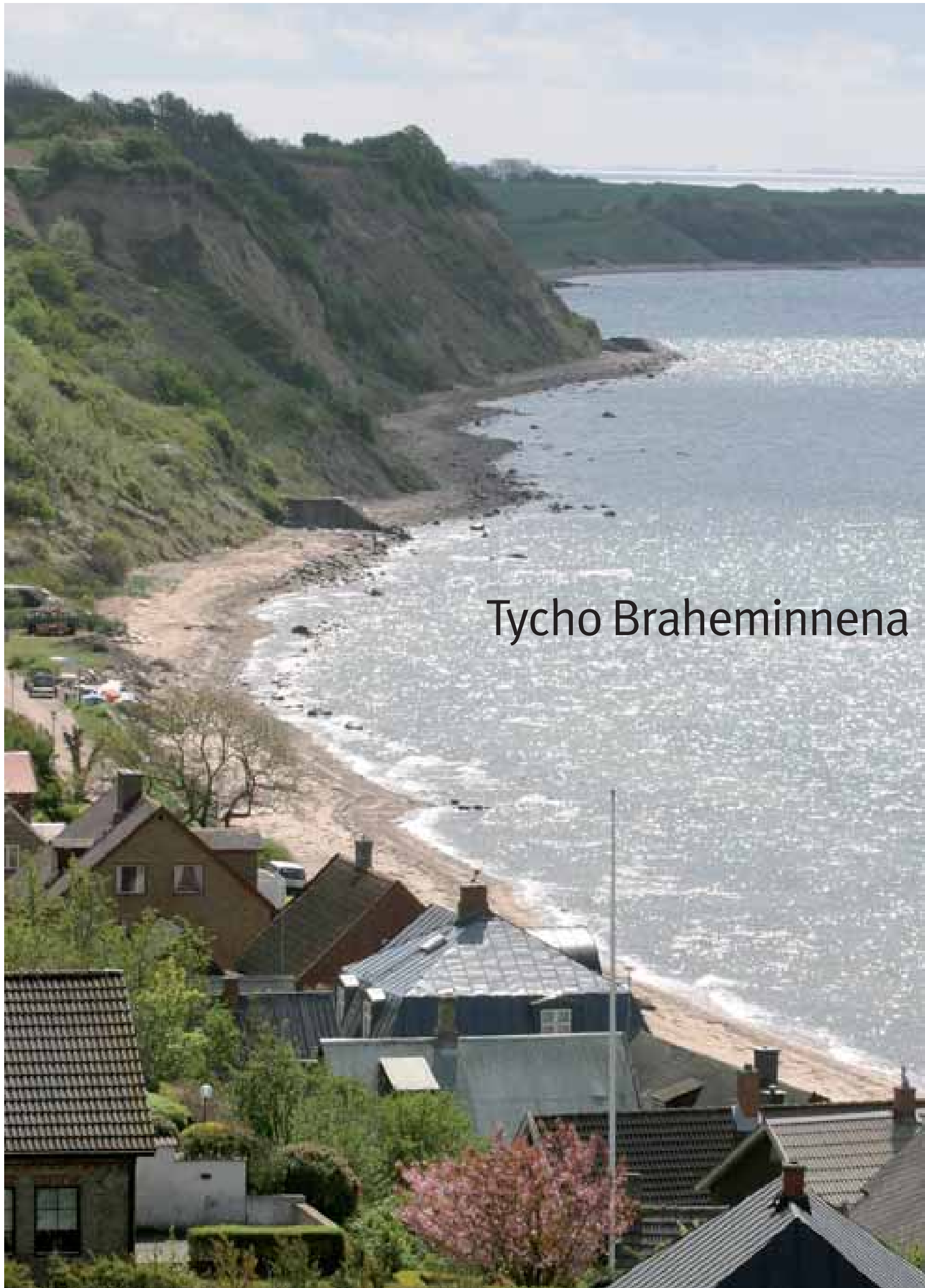
den svenska historien och bör därför ägas och förvaltas av den svenska staten genom SFV.

Återstående gamla statliga byggnadsminnen i Vasakronan som SFV förde fram i sin skrivelse är Nummerlotteriet i Gamla stan, kvarteret Lantmätaren i Kungsträdgården samt kvarteret Atomena i Gamla stan med Arbetsdomstolen. Arbetsdomstolens chef har i en särskild skrivelse till regeringen angett att domstolen starkt kommit att förknippas med byggnaden och att den bör kvarstå i statlig ägo.

SFV anser att de fastigheter RAÄ pekar ut faller inom ramen för det förvaltningsuppdrag verket har. De har också förutsättningar att ge ekonomiska överskott. De kan därmed bidra till att finansiera de nationella kulturarv av kungliga slott, befästningar med mera som ingår i verksamhetsgrenen Bidragsfastigheter. Dessa har inte förutsättningar att ge överskott utan går med stora underskott. I det perspektivet har SFV ett uppenbart intresse av att även ta över förvaltningen av ovan nämnda byggnader som inte prioriterats av RAÄ. De är kulturmiljöer av högt värde och i ett fall dessutom sedan länge förknippat med en fortgående statlig verksamhet.

BO JONSSON
Generaldirektör

Tycho Braheminnena

Sunnanvinden stryker över Backafalls malvor och minnet av samtidens största astronom.

på Ven

Museet och Tycho Braheminnena på Ven är kanske Sveriges viktigaste plats för vetenskapshistoria.

Minnena förvaltas av Statens fastighetsverk som tillsammans med Landskrona kommun driver och utvecklar verksamheten. Tycho Brahes astronomiska observationer gjordes innan teleskopet uppfunnits och Brahe räknas som världens främste astronom med så kallat obeväpnat öga. I år nominerades museet till utmärkelsen *European museum of the year award* av European Museum Forum.

CATRINE ARVIDSSON, *Kultur- och byggnadshistoriker*

PÅ VÅREN 1576 steg Tycho Brahe iland på Ven – ön mellan Skåne och Själland. Han beskrev den som ett berg som reser sig i höjden och upptill slutar i en plåtå. «Läget är vackert och lämpligt för astronomiska observationer. Ön är icke bergig utan mycket bördig. Boskapsskötseln är betydande. En enda by finns, bebodd av 40 bönder; det finns vidare lämningar efter fyra fornborgar ...» Brahe blev kvar på Ven i 21 år. De arkeologiska resterna av hans slott Uraniborg och observatoriet Stjärneborg utgör tillsammans med den rekonstruerade renässansträdgården och museet Tycho Braheminnena.

KUNGLIG GUNST

Tycho Brahe (1546–1601) valde bort den för adelsmän vanliga militära karriären och tänkte sig istället en framtid som ämbetsman vid hovet. Vid sidan om sina studier i juridik och statskunskap ägnade han stjärnklara kvällar åt astronomiska observationer.

I augusti 1563 uppträdde ett oväntat fenomen på stjärnhimlen då Saturnus nästan skymdes av Jupiter. Denna så kallade konjunktion visade att de stjärn- och planettabeller som fanns utgivna inte stämde. Tycho Brahe insåg också att instrumenten inte dög för noggranna mätningar, och började konstruera egna. Han beslöt att lägga juridiken åt sidan för att istället ägna

sig åt naturvetenskapen. Brahe tillbringade därefter några år vid olika universitet för studier i främst matematik, astronomi och medicin.

Astronomin var nära förknippad med astrologin och en grundvetenskap som gjorde det möjligt för astrologen att utläsa ödet i himlakropparnas konstellationer.

Den 11 november 1572 gjorde Brahe sin andra betydelsefulla astronomiska iakttagelse. I stjärnbilden Cassiopeia observerades en helt ny klart lysande stjärna. Stjärnan kunde observeras under ett och ett halvt år. I dag vet vi att det var en supernova, en åldrad utbränd stjärna som exploderade.

Vid den tiden gällde fortfarande den grekiske filosofen Aristoteles teori om den eviga skapelsen, vilken nu visade sig inte stämma; universum var föränderligt. Dessutom befann sig stjärnan bortom både månen och planeterna, vilket stred mot

den rådande världsbilden. För säkerhets skull tolkade Tycho Brahe fenomenet som ett gudomligt tecken vid sidan om naturlagarna. År 1573, medan stjärnan ännu var synlig, publicerade han sina iakttagelser i en bok, *De nova stella*. Den berömmelse som följde på boken gav Tycho Brahe anseende i hela Europa och han planerade att lämna Danmark. Fredrik II var dock mån om att få behålla Brahe i landet, dels för hans berömmelse, men också för att kungen behövde en astrolog för att tolka stjärnorna inför viktiga beslut och få profetior om kungabarnens framtid. Brahe erbjöds Ven som förläning, jämte ekonomiskt stöd för forskningen. Dessutom fick han 400 daler för att bygga sig ett hus.

URANIBORG

Mitt på Ven, på öns högsta punkt, byggde Tycho Brahe sitt renässanslott Uraniborg. Hans von Stenwinkel, som intro-

ducerade den holländska renässansen i Danmark, bistod som byggmästare. Uraniborg planerades som ett mikrokosmos av det harmoniska makrokosmos. Arkitekturen byggde på geometrins grundformer cirkeln och kvadraten, och på fyrtalet. Byggnaden var orienterad efter de fyra väderstrecken. På slottets tak stod statyer av de fyra årstiderna. Slottet och trädgården omslöts av fyra vallar som skyddade mot vinden. I vardera av trädgårdens fyra hörn fanns en byggnad; i norr en för tjänstefolk, i söder ett boktryckeri och i öster och väster porthus. Fyra vägar ledde fram till byggnaden. Vi vet ganska väl hur slottet och dess omgivning såg ut tack vare Tycho Brahes kolorerade grafiska tryck av Uraniborg och trädgården, liksom av Stjärneborg och instrumenten.

Lämningarna av Stjärneborg täcktes i början av 1950-talet med kupolformade betongvalv. År 2001 byggdes en inglasad besöksplattform i anläggningens centrum. Ett suggestivt bild- och ljusspel visar i dag Brahes arbete och hans astronomiska instrument.

Observatoriet Stjärneborg stod klart 1585. För att få stabil grund för de astronomiska instrumenten grävdes observatoriet ner i källare i marken. Illustration från Johannes Bleaus atlas från 1600-talet.

I källaren inredde Brahe ett observatorium med en stor så kallad murkvadrant, och där fanns också ett laboratorium för kemiska experiment och medicintillverkning. Bottenvåningen rymde kombinerade gästrum och arbetsrum, bibliotek, kök och vintermatsal. I det andra våningsplanet, som bara delvis är dokumenterat, inreddes observatorier.

BRAHES STORA HUSHÅLL

Tycho Brahe levde med Kirsten Jörgensdotter. På grund av hennes ofrälse börd var de inte lagvigda, men de fick ändå med tiden åtta barn tillsammans. I hushållet ingick också Brahes assistenter som stannade från ett par månader upp till tre år, några av dem ännu längre. En av dem var Brahes syster Sophie. Dessutom registrerade Tycho Brahe 275 besökare i sin dagbok, varav många astronomer och vetgiriga studenter.

Uraniborg blev något av ett forskningscentrum, där man förutom astronomi ägnade sig åt experiment och studier i al kemi, lantmäteri, matematik, medicin och filosofi. Kungligheter och adelsmän togs emot med all den pompa och ståt som huset kunde bjuda på, trots att det inte var stort. Enligt tidens sed skulle en furste hålla sig med lutspelare och narrar som roade gästerna. I Brahes hov fanns under en period två dvärgar, Jeppe och Per Gaek, men den senare rymde tillsammans med lutspelaren. Bland Brahes anställda fanns också kunniga hantverkare och specialister som deltog i instrumenttillverkningen och bokutgivningen. För det stora hushållet behövdes också upppassare, skräddare, kockar och annat tjänstefolk.

STJÄRNEBORG

Det blev trångt om utrymmet på Uraniborg, och eftersom Brahe var i behov av

Två av Brahes mätinstrument – sextant och järnkvadrant. Instrumenten visas i dag som rekonstruktioner i det nya museet. Illustration från Johannes Bleaus atlas från 1600-talet.

Brahes observationer och anteckningar på luppapper från det egna pappersbruket.

T.h. Ett ekvatorialarmilarinstrument och en järnkvadrant har rekonstruerats och tillverkats med 1500-talets material och arbetsmetoder.

mer utrymme för nya instrument byggde han ett observatorium – Stjärneborg, söder om Uraniborg. För att få stabila rum för de känsliga instrumenten grävdes observatoriet ner i marken. En trappa ledde ner till ett kvadratisk rum med kamin, arbetsbord och sovplats samt fem cirkelrunda kryptor där instrumenten stod uppställda. Över porten till trappan placerades en stentavla med inskriptionen: Varken makt eller rikedom, endast konstens och vetenskapens värde består.

Kryptorna täcktes av kupoler som kunde vridas så att observationsgluggarna ställdes in mot den stjärna som skulle studeras. I den största kryptan placerades den stora ekvatorialarmillarsfären, som blev banbrytande genom sin exakthet samtidigt som den var lätt att använda. För att kunna manövrera det tunga instrumentet fästes det i ett vridbart klot. Varje stjärnklar kväll pågick observationerna.

Årstiden styrde dygnsrytmen. En dag i mars började man mätningarna strax efter klockan sex på kvällen, sov några timmar från midnatt och fortsatte mätningarna vid fyratiden på morgonen. Brahe och hans medhjälpare gjorde också mätningar av solens gång. I journalerna antecknades position och tid. Tycho Brahe ägde flera klockor, några med sekundvisare.

BOKTRYCKERI OCH PAPPERSKVARN

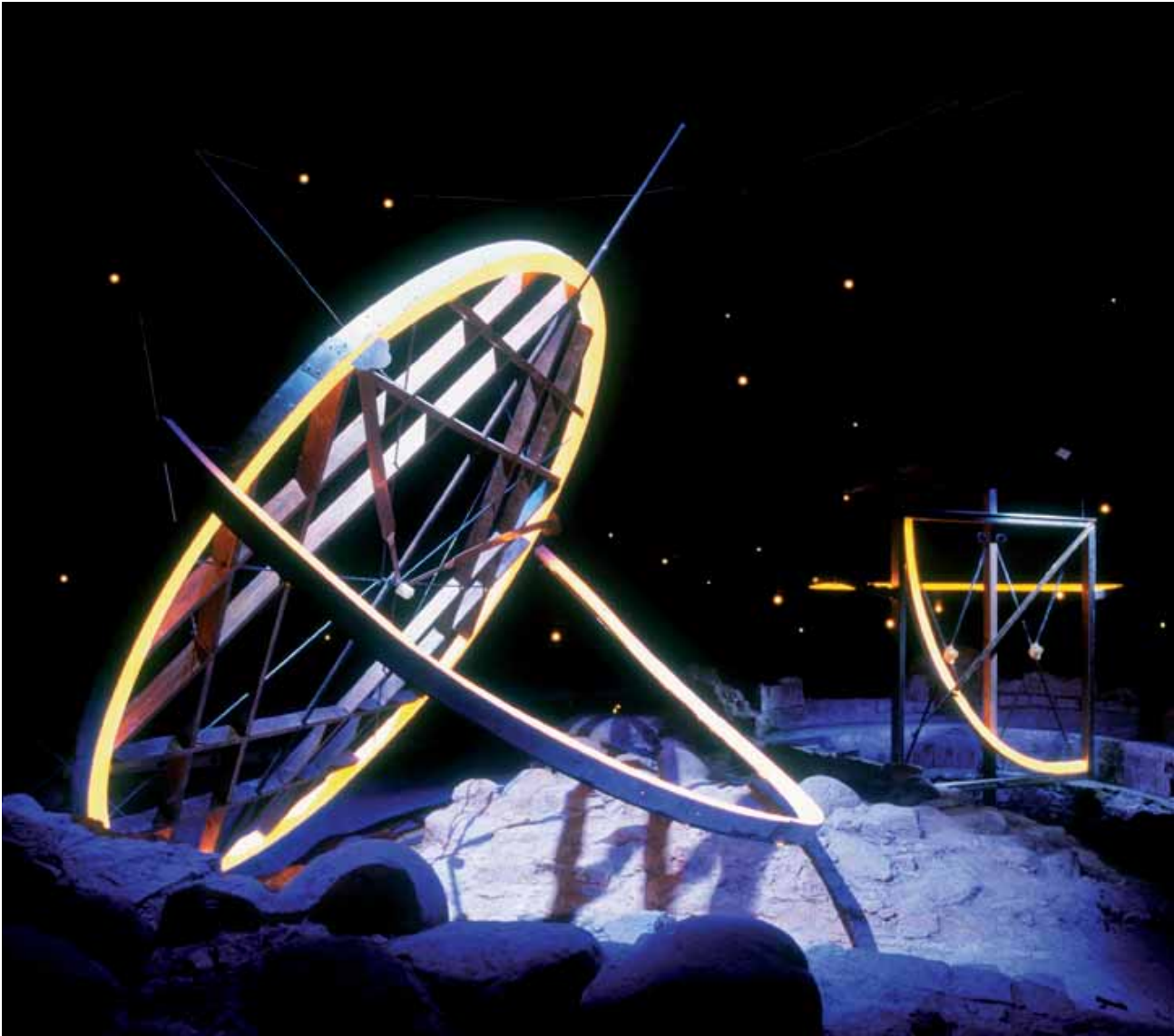
Då som nu var det viktigt för en vetenskapsman att sprida sina rön och Tycho Brahe byggde upp ett eget boktryckeri på Ven. Skälet var säkert en kombination av isoleringen som särskilt vintertid hindrade honom från att söka upp boktryckarna i Köpenhamn, och hans högt ställda krav på precision och kvalitet som bara kunde garanteras under egen insyn. Den första boken var ett kalendarium som var klar i november 1586. Bristen på papper

blev dock ett problem som Brahe löste genom att också anlägga en papperskvarn. Han var väl förtrogen med den tekniska processen, eftersom han hade hjälpt sin morbror Sten Bille att bygga en papperskvarn vid Herrevads kloster. Energin för att driva kvarnen kom att kräva många tunga dagsverken av de redan arbetstungade bönderna. På öns södra del, och delvis på böndernas åkermark, grävde de ut ett sextiotal dammar för insamling av regnvatten. Vattnet samlades i en stor fördämning och leddes genom ett rörsystem av urholkade ekstockar till ett vattenhjul. Kvarnen rymde förutom papperstillverkningen också pergamentskvarn, sädeskvarn, slipsten och möllarens bostad. Lumpen till papperet köptes upp från hela Danmark. Brahe hade tre olika vattenstämplar för sitt papper; ett för det personliga skrivpapperet och två olika för tryckpapper.

EN FÖRÄNDRAD VÄRLDSBILD

Vad var då Tycho Brahes bidrag till vetenskapen? Enligt den rådande världsbilden, som upprätthölls av såväl den katolska som protestantiska kyrkan, rörde sig solen, månen och stjärnorna i banor runt jorden i harmoniskt jämna cirklar. Den polske astronomen Nicolaus Copernicus (1473–1543) hade i slutet av sitt liv publicerat sin teori att solen befinner sig i centrum och att jorden och de andra planeterna rör sig kring solen. Han påstod också att jorden vrider sig kring sin axel. Det tvivlade Tycho Brahe på, liksom flertalet astronomer. Teorin gick inte att förena med den teologiska världsordningen, men det fanns också astronomiska och praktiska frågetecken. Hur kunde ett föremål falla rakt ner från hög höjd om jorden rörde sig? Hur skulle den tunga jorden kunna vrida sig runt sin axel? Om någon trots detta trodde på Copernicus gjorde han säkrast i att inte röja detta, för annars kunde det gå som för Giordano Bruno som brändes på bål år 1600 för sin tro på Copernicus teorier.

Trots villospåren fick Tycho Brahe stor betydelse för astronomins fortsatta utveckling genom sina noggranna mätmetoder, som gjorde det möjligt att bestämma planeternas och stjärnornas positioner med stor precision. Han beräknade solens omlopp till 365 dagar, 5 timmar, 48 minuter och 45 sekunder, vilket felar med bara 2 sekunder. Brahes observationer av supernovan hade ju givit honom insikten att himlasfären inte var oföränderlig och

evig, som man dittills trott. En kväll i oktober 1577 visade sig en komet på himlen. Han mätte dess parallax. Parallaxen är det avstånd som ett föremål tycks förflytta sig mot en avlägsen bakgrund när man mäter från två olika positioner. Ju kortare parallax, desto längre är avståndet. Stjärnornas parallax är omöjlig att mäta, avståndet är för långt.

Brahe såg att kometen befann sig bortom månen, vilket inte stämde med den vedertagna uppfattningen att kometer uppträdde inom jordens atmosfär. Dessutom var dess bana oval, vilket stred mot den himmelska harmonin, och den skar genom flera sfärer. Man föreställde sig att himlakropparna var fästade i kristallsfärer och att dessa inte korsades. Men vad höll då planeterna på plats om de fasta kristallsfärerna inte existerade? Den frågan kom att sysselsätta Brahes assistent Johannes Kepler, men det är en annan historia.

Tycho Brahe påbörjade 1581 en stjärnkatalog där han fastställde 777 stjärnors position med stor noggrannhet. Ytterligare ett par hundra ljussvaga stjärnor tillfogades men där blev felmarginalen större. Brahes förteckning kom att ersätta Ptolemaios 1400 år gamla katalog.

SISTA ÅREN I EXIL

När Fredrik II dog 1588 och efterträddes av Kristian IV, försvann det kungliga stödet för Tycho Brahe och hans forskning. Brahe ställdes också till svars för sin försummelse av de skyldigheter som ingick i förläningen och andra ålägganden, som till exempel ansvaret för elden i Kullens fyr och underhållet av Heliga Tre Konungars kapell i Roskilde. Bönderna på Ven såg ett tillfälle att komma åt sin plågoande och startade processer emot honom. Dessutom ställde kyrkan honom till svars för hans okristna leverne.

Tycho Brahe lämnade Danmark 1597 för att aldrig återvända. I augusti 1599 installerade sig familjen Brahe på det lilla lantslottet Benatsky några mil från Prag på inbjudan av Rudolf II, regent över det tyska riket och kung över Ungern och Böhmen. Tycho Brahes sista år förmörkades av att han tvingades lämna även denna plats och bosätta sig i Prag för att vara nära den sjuke kejsaren. Som hovastrolog blev han också indragen i det politiska livet, och det blev inte mycket tid över för det egna arbetet. Brahes egen hälsa försämrades hastigt. På sin dödsbädd hösten 1601 lär han ha upprepat «Måtte jag inte ha levat förgäves».

TYCHO BRAHEMINNENA

Ödeläggelsen av Tycho Brahes byggnader på Ven påbörjades genast efter att han lämnat ön. Sten och virke togs tillvara för reparationer och byggen på order av Kris-

I maj 2005 kunde det nya Tycho Brahemuseet invigas i den tidigare församlingskyrkan strax invid platsen för Uraniborg.

tian iv. En fransk astronom, Jean Picard, besökte Ven 1671 och fann en avskrädeshög med djurskelett på platsen för Uraniborg. Under 1800- och 1900-talen gjordes enskilda utforskningar av platsen.

Det var först med anledning av 350-årsminnet av Tycho Brahes död 1951, som man frilade Stjärneborg och gjorde en överbyggnad med ledning av äldre avbildningar.

Utgrävningar av Uraniborgs vallar pågick åren 1988–89, och de stora arkeologiska utgrävningarna av anläggningen fortsatte 1991–92. De arkeologiska utgrävningarna gav inte svar på alla frågor. Man utgick från äldre illustrationer när man rekonstruerade och utformade vallarna med en träbalustrad och väktargång på krönet, liksom staketet och ett lusthus. Innanför vallarna markerades Uraniborgs läge och utformning med klippta häckar.

Riksantikvarieämbetet överlämnade förvaltningen av Tycho Braheminnena till Statens fastighetsverk år 2000. Arkitekten Agneta Ljungberg tog i samråd med Landskrona kulturförvaltning fram en utvecklings- och genomförandeplan för området. År 2001 byggdes en inglasad plattform i centrum av observatoriet. Ett bild- och ljudspel som projiceras på dukar ger besökaren en visuell upplevelse av anläggningen på Brahes tid. När spelet är slut rullas duken upp och besökaren kan överblicka de arkeologiska lämningarna av observatoriet. Ett par år senare kunde man inviga ett kafé i en tidigare vaktmästarbostad. Ett växthus utformades efter det befintliga lusthuset.

Museet är inrymt i Allhelgonakyrkan som byggdes i nygotisk stil 1898–99 då den medeltida kyrkan S:t Ibb, som ligger på öns södra sida, hade blivit för trång för den stora församlingen. Som en följd av

öns sjunkande befolkning under senare delen av 1900-talet renoverades den gamla kyrkan och togs åter i bruk som församlingskyrka. Allhelgonakyrkan stod därför oanvänd och förvärvades av Statens fastighetsverk 2003 för att inredas som museum. Kyrkan avkristnades samma år, och museet kunde invigas av kronprinsessan Viktoria i maj 2005. För utformningen av museets utställning svarade Björn Ed i samråd med Gyllenpalm och Sohlman Arkitekter AB. Byggnadsprojektet har utförts av Gunnar Lundhgren Projektinnovation AB.

RENÄSSANSTRÄDGÅRDEN

Arbetet med att rekonstruera renässanssträdgården har pågått sedan 1991 och bedrivs som ett forskningsarbete vid Alnars lantbruksuniversitet. Trädgården i sitt nuvarande skick är i likhet med vallarna en tänkbar tolkning av flera möjliga, eftersom det saknas uppgifter om de verkliga förhållandena. På en avbildning av Brahes stora träckvadrant, som fått en pittoresk placering i landskapsmiljö, ser man odlingssängar inramade av låga häckar som man har tolkat som buxbom. Formklippta häckar och träd förekommer ofta på avbildningar av renässansens trädgårdar. För växtvalet har man till stor del utgått från samtida litteratur, främst böcker om läkeväxter.

Brahe var påverkad av den på 1500-talet berömda läkaren Paracelsus och tillverkade mediciner med mineraler och örter som ingredienser. En annan viktig källa är växtbeställningar från Brahes tid, inte minst kungliga sådana. Det finns också reliktväxter från forna klosterträdgårdar och slottsparkar, men man har också hittat reliktväxter på Ven, som gyllenlack och madonnalilja från Kyrkbackens backafäll och luktviolier från Kungsgården söder om Uraniborg. Ålderdomliga luktviolier har också hämtats utanför kyrkomuren vid S:t Ibbs kapell. På liknande vis har man tagit fram äpplen, päron, krikon, surkörsbär och andra frukter och bär. Äkta valnöt har till exempel förökats från Vens största valnötsträd, och ympris från svart mullbär skars från Nordens troligtvis äldsta exemplar som står utanför Riksarkivet i Köpenhamn.

Arbetet med trädgården pågår alljämt. En ny del av trädgården började rekonstrueras våren 2003. Det finns flera syften med trädgården. Man vill pröva nya hypoteser men också redovisa alternativ och dessutom använda trädgården

I trädgården står Ivar Johnssons staty av Tycho Brahe och runt sockeln löper ett av Brahes tänkespråk: Makt och rikedom förgår, endast konsternas makt består.

Ovan. Arbetet med att rekonstruera renässanssträdgården har pågått sedan 1991. Både trädgårdens och de omgivande vallarnas utformning är bara en tolkning av flera möjliga.

för utvecklingsarbete i forskningssyfte. Trädgården är också en utställning. Det pågående arbetet med trädgården får vara synligt, som på en illustrativ målning eller ett kopparstick från renässansen.

Arbetet med Tycho Braheminnena är inte avslutat. Man ska bland annat ordna med parkering, skyltning och information. Inom området står den gamla skolan, som ska ersättas av en nybyggnad. De gamla skolhusen byggs om för utställningar, kurser och andra behov i ett vetenskapsprojekt som redan har börjat ta form. År 2005 togs två pedagogiska stationer i bruk – den ena är en meteorologisk mätstation och den andra en planetmodell där eleverna får lära sig om solsystemets uppbyggnad. Syftet är att utveckla en verksamhet där skolklasser kan arbeta med vetenskapliga upptäckter och metoder och stimuleras av platsens historia. **KV**

Vadstena slott är ett av få rena nybyggnadsprojekt från Vasakungarnas tid.

Vägen till SFV

ANDERS BODIN, *Arkitekt SAR/MSA, specialist kulturavsfrågor, SFV*

”... de kungliga slotten, statliga byggnadsminnen, teatrar och museer, regeringsbyggnaderna, ambassader, residens, slottsområden, kronoholmar och mark väster om odlingsgränsen”

STATENS FASTIGHETSVERK är den myndighet som i dag förvaltar den största delen av Sveriges byggda kulturarv: slott och befästningar, regeringsbyggnader, museer, teatrar, ambassader och parker, kronoegendomar, kungsgårdar, militära boställen, residens och herrgårdar. Hur har dessa byggnader och denna mark hamnat i vår vård? För att svara på den frågan måste vi ta oss en titt på en lång och slingrande historia, som för oss tillbaka till Sveriges bildande som nation.

Vägen som leder fram till SFV är en lång berättelse med uppdelningar och sammanslagningar av olika myndigheter. Ansvar för kronans (kungens och statens) byggnader har alltid varit delat på många aktörer.

SFV:s logotyp – de tre krönte initialerna – berättar om kontinuitet med föregångarna Kungl. Överintendentsämbetet (KÖE) och Kungl. Byggnadsstyrelsen (KBS). Det är inte bara namnet som ändrats, utan också själva arbetsområdet. Ansvar för Sveriges alla kyrkor flyttades till annan

Kalmar slott liksom slotten i Örebro, Västerås, Nyköping och Linköping byggdes om och förstärktes kraftigt under Vasatidens expansiva bygnadsverksamhet.

T.h. Då stormaktstiden nådde sin kulmen fick Nicodemus Tessin 1697 uppdraget att rita det nya slottet i Stockholm.

myndighet 1918, ansvaret för bygglagen 1968. Andra uppgifter har kommit i stället som de kungliga slotten, kronojordarna och befästningarna.

Sveriges historia låter sig ganska väl fångas i sekelindelningar – om vi generöst lägger till och drar ifrån några tiotals år ibland. Det är den indelning som används i denna revy över vad staten byggde. Eller snarare: hur de byggnader som Statens fastighetsverk nu förvaltar har tillkommit och hur dessa byggnader tagits om hand tidigare.

1500-TALET: VASATID

«BYGGA ÄR VÅR HÖGSTA LUST!»

Mycket av det som byggdes under Vasakungarnas tid (1521–1611) är ombyggnader av medeltida byggnadsverk: slotten i Kalmar, Örebro, Västerås, Nyköping och Läckö samt fästningarna Varberg och Bohus. Nybyggnadsprojekten var få. Det helt nybyggda Vadstena slott är ett undantag.

Några av medeltidens byggnader har senare kommit i kronans ägo, som Vad-

stena kloster, Roma kloster och Riddarholmskyrkan.

Gustav Vasa och hans söner – Erik XIV, Johan III och Karl IX – etablerade den svenska centralmakten. Omvandlingen av Sverige genomfördes med stor fasthet. Äldre kulturmönster, som klostren, krossades under reformationen för att uppnå de nya målen där byggandet av strategiskt placerade befästningar var bland det viktigaste. Stegvis ställdes också krav på att den kungliga familjen periodvis skulle kunna bo i befästningarna. I samråd med ståthållarna i de olika landsdelarna var det kungarna som själva drev på dessa byggen och hade ett starkt inflytande över utformningen. Särskilt Johan III tog arkitekturen på största allvar. Berömd är hans devis: «Bygga är vår högsta lust!»

En kader av arkitekter kallades in. De flesta kom från Tyskland och Holland som Willem Boy och bröderna Pahr, men idealen kom från Italien. Arkitekturhistoriker har kallat det «en fullständig kapitulation för det italienska». Tillsammans med våra

byggnadsmaterial och speciella klimatförutsättningar bildades det som kanske är Sveriges första självständiga arkitektur: Den nordiska renässansen.

Mest intensiv var byggverksamheten vid 1500-talets mitt. Det största arbetet från denna tid – omformandet av borgen Tre kronor i Stockholm – finns inte kvar men slotten i Kalmar, Gripsholm, Uppsala, Västerås och Vadstena präglas fortfarande av Vasakungarnas stora ansträngningar.

1600-TALET: STORMAKTSTID

«VAD SOM SKALL BYGGAS NYTT OCH VAD SOM SKALL FÖRBÄTTRAS»

Under 1600-talet utvecklades Sverige till norra Europas stormakt. Axel Oxenstierna organiserade omkring 1618 statens förvaltning i fem rikskollegier. Kammarkollegiet skulle i samråd med ståthållarna i landet ansvara för statens civila byggande. För sjöförsvarets byggande svarade Amiralitetskollegiet.

Kungl. Maj:ts Nådiga Förordning, Angående Hwad sådan efter wid Publique Byggnader kommer at i akttagas.

Under 1700-talet togs mönsterplaner fram för militära boställen, ämbetsbyggnader, kungsgårdar och residens. Typritning till boställe för överste av Carl Hårleman 1752.

Utanför den nyanlagda staden Göteborg, i sig anlagd som en befästning, uppfördes Nya Älvsborgs fästning och skansarna Kronan och Lejonet. Carlstens fästning byggdes som en av Europas starkaste. Tidens största byggföretag var flykten av flottans huvudbas från Stockholm till den helt nya staden Karlskrona. Året var 1680 och arkitekten hette Erik Dahlbergh.

I de områden som erövrats under stormaktstiden fanns byggnader som nu införlivades i det svenska riket, som Landskrona citadell och Malmöhus.

Stormaktstidens arkitektur var från början helt präglad av holländska klassicistiska ideal, men efter 1600-talets mitt blommar den svenska tolkningen av romersk barock.

Slottsbyggmästaren i Stockholm fick allt mer ansvar. Han fick i uppdrag att « icke blott här på Stockholm utan även på andra orter, som oss behagar att befälla... låta förfärdiga vad som skall byggas nytt och vad som skall förbättras ». Vid sidan

av ständigt pågående förbättringsarbeten på Stockholms slott började man bygga ett helt nytt slott med park – Drottningholm. Arkitekt var Nicodemus Tessin d.ä.

Det byggdes en rad privata slott och palats för krigens herrar: Skoklosters slott och Oxenstiernska, Bondeska och Wrangelska palatsen i Stockholm. Senare köptes de av kronan.

När stormaktstiden nådde sin kulmen anförtröddes Nicodemus Tessin d.y. att rita det nya slottet i Stockholm 1697. Tessin gavs befogenheter långt utöver sina föregångare och fick efter franskt mönster en ny titel: « Överintendent utav alla våra slott, hus, trädgårdar och byggnader ».

**1700-TALET: FRIHETSTIDEN
OCH GUSTAV III:S TID
«AT FÖRSE RIKET MED BESTÄNDIGE
OCH PRYDLIGE BYGGNADER»**

Under 1700-talets första decennier, tiden för de stora nordiska krigen, byggdes det nästan ingenting i Sverige. Under Frihetstiden återuppbjuggdes landet och från

1740 och 50 år framåt tog allt mer storstilade projekt form.

Överintendentsinstitutionen bestod under 1700-talet. Tessin d.y. fick en rad lysande efterträdare: Carl Hårleman, Carl Johan Cronstedt och Carl Fredrik Adelcrantz. Överintendentens främsta uppgift var fortfarande slotten, men uppgifterna utökades. Under Adelcrantz tid bildades ett särskilt överintendentskontor som skulle « förse Riket med beständige och prydliga Byggnader ».

Mest handlade det om ombyggnader och inredningar av det redan byggda: Stockholms slott men också slotten i Uppsala, Drottningholm, Västerås och Örebro. Kronan uppförde en rad byggnader till stöd för näringarna. Den revolutionerande kakelugnen uppfanns av överintendenten för att hushålla med ved. Ritningar togs också fram för militära boställen, ämbetsbyggnader och residens, men periodens största byggnadsföretag var Sveaborg i Finska viken.

Gustav III var passionerat intresserad

Karlsborgs fästning var ett av 1800-talets i särklass största byggnadsföretag. Arkitekt: Johan af Kleen.

T.h. I Stockholm försågs flottans station på Skeppsholmen under 1800-talets första hälft med flera nya byggnader och den nya Skeppsholmskyrkan, allt ritat av arkitekten Fredrik Blom.

av arkitektur. Under hans regeringstid tillkom en rad anläggningar för vetenskap, konst och för rent nöje: Drottningholms-teatern, Hagaparken med sina paviljonger och Linneanum i Uppsala.

Arkitekter och hantverkare hämtades från Frankrike som stod för tidens formideal. Det var rokokons bekväma och mjuka inredningsstil som härskade. Mot 1700-talets slut och med Gustav III:s vurm för antiken vändes intresset tillbaka till Italien och den stramare nyklassicismen.

1800-TALETS FÖRSTA HÄLFT:

KARL JOHANS TID

DEN STRAMA NYTTAN

– DE BLOMMANDE INTERIÖRERNA

Årtiondena före och efter 1800 innehöll krig och ofärd, med förlust av Finland och Pommern. Med 1809 års regeringsform och Karl Johan som ny regent återställdes freden. Första hälften av 1800-talet präglades av stora långsiktiga satsningar och strama nyttoaspekter.

Som ett led i den nya ordningen för statligt styrande inrättades 1818 ett nytt statligt verk – Överintendentsämbetet, en myndighet med en egen budget direkt underställd Kungl. Maj:t. Gränsen mellan överintendentens, riksmarskalkens och överståthållarens uppgifter hade blivit oklar. Nu skulle uppgifterna bli tydliga. Riksmarskalksämbetet fick vården av de kungliga slotten. Överintendentsämbetet skulle ha hand om kronans övriga hus i Stockholm och kungsgårdarna i landet. Överintendenten skulle också vara chef för de kungliga museerna och preses för Konstakademien. Den största uppgiften var att granska samtliga ritningar och handlingar för statligt nybyggande – till största delen kyrkor.

Chefen för verket, överintendenten, var inte längre med självklarhet arkitekt, utan rekryterades ur gruppen konstintresserade ämbetsmän.

Det tidiga 1800-talets i särklass största byggnadsföretag – Göta kanal och Karlsborgs fästning – administrerades militärt.

Det mesta som byggdes hade militära syften. Särskilt Stockholm rustades med nya kaserner. Skeppsholmens flottstation rustades med många byggnader och den nya Skeppsholmskyrkan, allt ritat och övervakat av Fredrik Blom, periodens mest framstående arkitekt. Det stora universitetsbiblioteket i Uppsala var en av de få civila byggnader som uppfördes.

Arkitekturen under denna period kännetecknas av den strama nyttan, enkla fasta volymer med sparsam dekor. Interiörerna däremot kunde blomma upp i stor färg- och materialrikedom, som nyinredningarna på Rosersbergs slott.

1800-TALETS ANDRA HÄLFT:

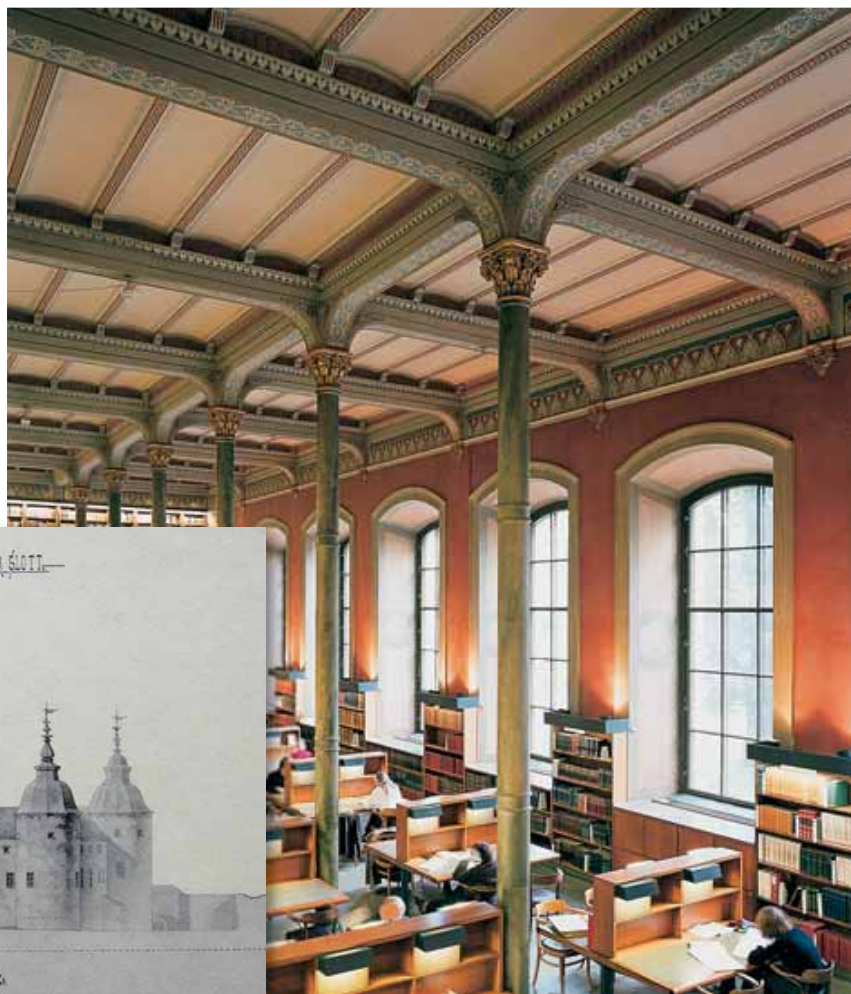
INSTITUTIONER MED RIK FORM

Näringsfriheten, industrialismen och det borgerliga samhället skapade nya byggnadsuppgifter. Under 1800-talets andra hälft växte välståndet och statens byggande dramatiskt.

Överintendentsämbetets uppdrag formaliserades 1864. Huvuduppgiften var

Kungl. biblioteket från 1870-talet, ritat av arkitekten Gustaf Dahl, representerade det absolut modernaste av tidens institutionsarkitektur.

Helgo Zettervalls förslag till restaurering av Kalmar slott 1882.

fortfarande kyrkorna, men myndigheten skulle också formulera och bevaka rikets nya allmänna byggnadsstadga.

Av de 10000 hus som vid 1800-talets slut tillhörde statsverket och riksdagens verk hade Överintendentsämbetet bara ansvar för ca 200. Riksmarskalksämbetet och landshövdingarna skötte fortfarande de kungliga slotten. Armé- och marinförvaltningarna, Fångvårdsstyrelsen, Medicinalstyrelsen, Domänstyrelsen, Tullverket och alla de nya affärsverken för post, telegraf, järnväg och vattenkraft, hade alla egna byggnadsavdelningar.

Genom en mycket medveten professionalisering av arkitektkåren, ett verk av Axel Nyström och Fredrik Wilhelm Scholander, återtog arkitekterna ledningen av rikets byggande. År 1882 blev Helgo Zettervall den förste arkitekt efter Adelcrantz som utnämndes till ordinarie överintendent. För att hantera de många byggnadsuppgifterna anlätade staten de skickligaste arkitekterna som konsulter.

Till uppdragen hörde fängelser, sjuk-

hus, förvaltningsbyggnader, residens och kulturinstitutioner – nya universitetshus, teatrar och museer. Sjöförsvaret byggdes ut kraftigt med nya fort i skärgårdarna. En ny uppgift för Överintendentsämbetet var att ansvara för de första medvetna restaureringarna; först ut bland de profana monumenten var Kalmar och Gripsholms slott.

Det sena 1800-talets arkitektur var varierad, tekniskt innovativ och formmässigt rik. Staten tog en ledande roll i denna utveckling. Den nya tekniken skulle skapa en arkitektur fylld av färg, form, association och detaljrikedom.

1918–1967: KUNGL. BYGGNADSSTYRELSEN LÅGMÄLD FORM OCH GEDIGNA MATERIAL

Under 1900-talets början omorganiserades många statliga verk och myndigheter för att möta kraven från det nya industrisamhället. Kungl. Byggnadsstyrelsen bildades 1918 ur Överintendentsämbetet. Utöver granskning och allmän tillsyn

breddades arbetsområdet väsentligt.

Arbetet bedrevs inom olika fackavdelningar. Byggnadsbyrån skötte lokalplanering, nybyggnadsfrågor och upplysningsverksamhet. Intendentsbyrån skötte förvaltning och uthyrning. Stadsplanebyrån ägnade sig åt planfrågor, länsarkitektorganisationen hade från 1948 ansvar för byggnormen. Kulturhistoriska byrån var en helt ny avdelning med ansvar för byggnadsvården och de statliga byggnadsminnena. Kungl. Byggnadsstyrelsen övertog, i samarbete med riksantikvarien, vården av de kungliga slotten från Ståthållarämbetet.

Varken förr eller senare hade de civila statliga byggnadsfrågorna varit så samlade som 1918–67. De få statliga myndigheter som fortfarande skötte sin egen byggnadsförvaltning var Fortifikationsförvaltningen, Domänverket och Riksdagen.

Kungl. Byggnadsstyrelsens chef var nu generaldirektör. Titeln överintendent hade då redan börjat användas för cheferna för de statliga konstmuseerna. De första

generaldirektörerna var arkitekter: Carl Möller och Ivar Tengbom. Med något enda undantag utnämndes sedan enbart administratörer. Däremot var cheferna för byråerna flera av våra skickligaste arkitekter som Sigurd Curman, Ragnar Hjort, Nils Ahrbom och Lennart Uhlin. Projekteringen sköttes som tidigare av utvalda konsulter.

Nybyggandet under denna tid präglades av lågmäld form och gedigna material. Periodens finaste arbeten finner vi inom det växande området ombyggnad, tillbyggnad och restaurering.

1968–1993: KBS BYGGNADSSTYRELSEN LIVSCYKELTÄNKANDET

I högkonjunktursens 1960-tal exploderade nybyggnadsbehoven för den statliga förvaltningen. Radio och teve, flyget, polisen, departementen, högskolorna, men också kulturen – alla behövde nya stora byggnader.

För att klara detta tryck omorganiserades Byggnadsstyrelsen 1968. Uppgifterna

renodlades till att bara gälla lokalförsörjning, byggande och förvaltning för statens egna behov. Det tidigare starkt centraliserade verket bröts ner i fastighetsdistrikt för att på regional nivå sköta förvaltning, projekt och produktion.

Samtidigt flyttade man över uppgifter till andra verk. Myndighetsansvaret för de statliga byggnadsminnena och kyrkorna överfördes till Riksantikvarieämbetet. Myndighetsansvaret för planväsende, länsarkitekter och byggnorm blev stomme i det nybildade Statens planverk.

Omorganisationen leddes av generaldirektören Sixten Larsson som senare efterträddes av andra tunga politiker som Hans Löwbeer och Lars Ag. De tekniska cheferna var liksom tidigare arkitekter.

Byggnadsstyrelsen tog fram en rad skrifter med råd och anvisningar, bland annat en arkitekturteori som mycket framsynt förde in livscykel-tänkandet i arkitekturen: Byggnadsstyrelsens strukturfilosofi. Detta utvecklingsarbete var en förutsättning för att kunna genomföra

de många jätteprojekten: Arlanda, Radiohuset, Garnisonen, regeringskvarteren i Södra Klara och de många utlokaliserade verken.

I efterhand kan man konstatera att Byggnadsstyrelsen under denna period producerade storverk också med internationella mått mätt, med Vasamuseet som paradnummer. Men kanske kan vi finna periodens allra förnämsta verk inom restaureringskonsten: det nya museet för Livrustkammaren, infogad i Stockholms slotts källare, och den hantverksnära och känsliga restaureringen av Skoklosters slott.

1993– STATENS FASTIGHETSVÄRK (SFV) TRADITION I UTVECKLING

För att möta de politiska kraven på en ökad marknadsorientering delades Byggnadsstyrelsen från 1993 i flera fristående statligt ägda aktiebolag: Vasakronan, Akademiska hus med flera. Hyresgästerna fick själva ansvaret för den långsiktiga lokalplaneringen.

Tradition i utveckling

GÖRAN PRAGE, *Grafisk formgivare*

KÖE, KBS och SFV – det låter som flygdestinationer. Men dessa tre namnchiffer är ‘tags’ som tar oss på en historisk resa från godkännandestämpel till dagens grafiska profilering av Statens fastighetsverk. Restiden är hela 310 år, men förvånansvärt mycket av vår visuella identitet har konsekvent bevarats genom åren.

I BEGYNNELSEN var det krönte emblemet mer en godkännandestämpel. I dag talar vi om inbyggda värden hos varumärket som gemensamma nämnare för hur företag eller organisationer, ja även hur du som individ, uppfattas av omvärlden. Allt som görs, och inte görs, påverkar en organisations varumärke, där den visuella identiteten är en del av kommunikationspolicyn. Man kan ana att förändringarna av logotypen har utförts omväxlande av amatörer och professionella grafiska formgivare, alltifrån utlysta tävlingar bland tjänstemännen till rena uppdrag för externa konsulter.

Konungakronan har sin egen historia och är mer styrd av statsheraldikern, som är ett slags varumärkespolis för staten och kronan. Från och med Erik XIV:s kröningskrona slöts kronan med pärlprydda byglar som förenar sig högst upp i det lilla riksäpplet. Drottning Kristina lät göra den krona som i dag kan beskådas bland riksregalierna. Men det var först efter Gustav V:s anvisningar som kungakronan eller ‘Gustavskronan’ skapades – förebilden till våra dagars krona. I dag är den allt mer förenklad för att ‘tåla’ olika applikationer och reproduktionstekniker. Redan i Byggnadsstyrelsens version är pärlorna borta och hjässringen horisontell.

År 1975 utlystes en tävling bland Byggnadsstyrelsens tjänstemän, där vinnarens förslag visade sig vara alltför likt ett redan registrerat firmamärke. Man återgick därför till det krönte monogrammet, om än i något modifierad form.

Fastigheter som staten av kultur- och säkerhetsskäl ska äga ‘i evinnerlig tid’ fördes till en ny myndighet – Statens fastighetsverk (sfv). De flesta hade tidigare förvaltats av Byggnadsstyrelsen. Till sfv fördes också äldre befästningar från Fortifikationsförvaltningen och mark från Domänverket.

sfv ansvarar för vård och underhåll av statliga kulturfastigheter (de kungliga slotten, nästan alla statliga byggnadsminnen, statliga kulturinstitutioner som teatrar och museer samt regeringsbyggnaderna); utrikes fastigheter (ambassader, residens)

samt vissa statliga markområden (slottsområden, kronoholmar och mark väster om odlingsgränsen). sfv är byggherre vid underhåll, ombyggnad, restaurering och nybyggnad inom dessa områden.

Den operativa verksamheten är lokalt organiserad med ansvariga förvaltare som nyckelpersoner. Dessa samlas i regionala kontor och i grupper efter byggnadslag. Centralt finns rådgivande specialister inom alla fackområden till förvaltningens stöd.

sfv:s nybyggen tillhör det bästa som uppförts i Sverige under perioden. Dit hör nya museer i Lund, Göteborg och Stockholm och de nya ambassaderna i Berlin och Washington. Men merparten av uppgifterna handlar om underhåll, renovering och restaurering. Vid Kalmar, Borgholm och Läckö slott har små, väl avvägda åtgärder genomförts. Siarö fort har renoverats till ett turistmål. Wrangels och Bondes palats har anpassats till dagens krav på domstolsbyggnader. Alla länsresidens har nyinretts. Många naturområden och parker har förnyats – som lindalléerna i Drottningholms slottspark. **KV**

Arbetet med förnyelsen av lindalléerna i Drottningholms slottspark är ett exempel på det arbete sfv ägnat många naturområden och parker de senaste åren.

Överst. House of Sweden i Washington 2006. Arkitekt: Gert Wingårdh.

”den visuella identiteten är en del av kommunikationspolicyn”

Sju år senare kopplade verksledningen in externa konsulter för att ytterligare revidera profilprogrammet. Bakgrunden till förnyelsen var de nya budgetkonstruktionerna som gjorde hyreskostnaderna intressanta även för statliga myndigheter. Byggnadsstyrelsen var fram till dess en ganska okänd myndighet, men hamnar nu i en helt ny konkurrenssituation och tvingas bli mer publik samt affärsmässig.

Verksledningen valde så småningom att hålla fast vid den logotyp man alltid haft och dåvarande generaldirektören Hans Löwbeer skriver i förordet till det nya profilprogrammet: «Byggnadsstyrelsens verksamhet är geografiskt spridd. Vi har arbetsställen på många orter och vår personal arbetar över hela landet och i en del fall även utomlands. Det är viktigt för oss och vår personal att vi utvecklar känslan att arbeta inom samma myndighet. Det är också viktigt för omvärldens uppfattning av oss att vi presenterar oss på ett enhetligt sätt vare sig det gäller brevpapper, benämningar eller husskyltar för att ta några exempel.»

Den mest namnkunnige grafiske formgivaren är säkert Karl-Erik Forsberg, som gav KBS den kanske mest lyckosamma designen. Här är det en kalligraf, en bokstavskonstnär, som flätat samman de tre bokstäverna i namnchiffret till en skön form där tydligheten och formkänslan vida överflyglar de snåriga monogrammen både före och efter.

Vad karaktäriserar då en bra form? Det finns vissa grundkrav som gör ett märke eller emblem lyckat. Tydlighet och särskiljbarhet är ett par förutsättningar. När Statens fastighetsverk bildades år 1993 fick statsheraldikern i uppdrag att inkomma med designförslag. I stället för att som Karl-Erik Forsberg utgå från kalligrafin och kopparstickets skriptformer tycks det som saxen och linjalen är de enda konstruktionsredskapen som används när KBS-logotypen omvandlas till SFV.

Annonsbyrån Gumælius genomförde en ansiktslyftning några år senare. Den senast reviderade versionen har skapats av Stefan Lindros på Volt designbyrå. Nu

går man djupare ner i varumärkets grundläggande karaktärsdrag och verkets kärnvärden. Intervjuer med ledningsgruppen skapar en plattform för att tydliggöra varumärket. Man förenklar monogrammet ytterligare och gör det lite kraftfullare. Delvis har verket moderniserat sin avsändarsymbol för att den inte ska deformeras i dagens kommunikationskanaler, delvis har man kikat i backspegeln när man lyft fram de historiska form- och färgelementen från den svenska arkitekturens klassiker. **KV**

Uppifrån och ner:

«Kungl. Överintendentsembetet» KÖE:s krönte monogram från 1800-talets senare del.

Då Kungl. Byggnadsstyrelsen bildas 1918 kopierar man Överintendentsämbetets monogram rakt av. K:et är detsamma och ett B skapas med K:et som förebild. Man kan även se hur S:ets slängar har sin förebild i det tidigare E:et. Det hela ger ett ganska snårigt intryck.

Monogrammet eller logotypen stramas med tiden upp även om den naturalistiska kungskronan hänger med länge.

Den 1 september 1984 presenteras Byggnadsstyrelsens profilprogram där logotypen bearbetats ytterligare. Kronan har nu fått en mer förenklad och grafiskt tydligare utformning.

Bara några år före Byggnadsstyrelsens avveckling fick Karl-Erik Forsberg, tidens kanske främste svenske grafiker, i uppdrag att modifiera logotypen. De tre bokstäverna binds nu för första gången samman till en grafiskt välbalanserad enhet.

Då Statens fastighetsverk bildades 1993 lämnade statsheraldikern förslag på logotyp för verket. Här tycks saxen i stället för ritstiftet varit arbetsredskapet. S:et har tagits direkt från Byggnadsstyrelsens logotyp och avslöjar med sin utdragna nedre släng att det är ritat för en helt annan placering. F:et och V:et är gjorda av delar från K:et och B:et och det hela ser ganska splittrat ut.

Efter två revideringar, 1994 och 2002, ger SFV:s logotyp i dag ett mer balanserat intryck. Arvet från Överintendentsämbetet via Byggnadsstyrelsen finns dock där i varje linje – en obruten tradition i ständig utveckling.

Evert Lundquists ateljé vid Kina slott i Drottningholms slottspark hör till de mera udda miljöerna i Statens fastighetsverks bestånd. Varje söndag kl 16 under sommarmånaderna visas ateljémuseet för allmänheten; grupper kan beställa tid. Följ med in i konstnärsateljén som fram till 1950 var maskinhus som försåg Drottningholms slott med elström.

NÄR DEN KVINNliga GUIDEN på Kina slott har stängt dörren efter sig till Evert Lundquists ateljé får jag en märklig känsla av att vara på besök hos en konstnär som bara tillfälligt råkar vara ute. Det är tyst, men luften är mättad på känslor, minnen och avtryck från en gentleman och komplicerad personlighet, en konstnär i tweedkostym.

Där står stafflierna, väl använda penslar, klämda färgtuber och färdiga målningar som konstnären en gång lämnade dem tillsammans med oräkneliga små tidningsurklipp, papperslappar, både egna och andras kloka tankar och kära hälsningar och minnen från hustrun Ebba och tvillingsönerna Manne och Hymme. Tusentals små detaljer i exemplarisk ordning, vilket inte är någon tillfällighet. «Ett furiöst soignerat hyperordentligt geni» är ett citat av Ulf Linde från ett tidningsurklipp 1984 som hänger på väggen. På en annan papperslapp har konstnären själv skrivit några tröstande ord om döden.

«När jag beundrade ordningen i hans ateljé en gång konstaterade han torrt att disciplinen var nödvändig – 'själv är jag ju ett kaos'. Hans utsökta replikkonst kunde ibland få en demonisk underton som gick genom märm och ben», skriver Ulf Linde i förordet till Evert Lundquists memoarbok *Ur ett målarliv*. Lite längre fram fortsätter Linde: «Han ville vara en ljusets, färgens och volymens bonde – så långt bort från det tjatrande konstlivets kontorsskrapor som möjligt. På väggen i hans ateljé hade han nålat upp en liten reproduktion av Mondrian bredvid en av Rembrandt, och

Ett ateljéliv i ljus och mörker

MONICA STRANDELL, *Frilansjournalist och fotograf*

Överst. Mot slutet av sitt liv försämrades Evert Lundquists syn. För att kunna fortsätta måla skrev han stora lappar med namn på färgtuberna.

Stegen, huggkubben och yxan är modeller som återfinns på Evert Lundquists målningar. En av hans mest berömda målningar är «Yxan» som finns på Statens museum for konst i Köpenhamn.

Skynket vid fönstret hade Evert Lundquist hängt upp för att visa ljusets olika uppenbarelser. Skynket var ett stimulerande motiv som återfinns i den övre målningen på väggen.

när jag undrade vad en Mondrian hade där att göra svarade han bara: 'natur som natur' ».

FAMILJ OCH VÄNNER

Vid sidan av Evert Lundquists konst finns den övriga familjens egna konstverk som på hans absoluta inrådan har en given plats i ateljén sedan den blev museum. Där finns Evert Lundquists enda skulptur och två skulpturer av vännen och konstnärskollegan Olle Nyman i Saltsjö-Duvnäs, där familjen Lundquist bodde på Nyman-ska Övre gården från 1942 till 1953.

I ateljén finns också det förstora fotografiet från förlovningen mellan Evert Lundquist – eller Ludde som han allmänt kallades på egen begäran – och Ebba Reuter-crona på Operakällarens takterrass den 31 maj 1942.

«Fotot visar ett elegant, nästan mon-dänt, par i lugn och behaglig sinnesstäm-ning. Tittar man noga ser man att Ebbas cigarett inte är tänd. Hon ville kanske visa att hon var en vuxen och sofistikerad dam» skriver Jan Gottfarb, vän till konst-närsparet och sekreterare i Evert Lund-quists stiftelse i en text om familjen, *Ett konstnärspär – en saga om ljus och mörker*.

De hade träffats på Utö midsommaren 1937, Evert Lundquist hade beställt en omelett på 40 ägg på värdshuset och upp-trätt hotfullt mot en dam med kinesiska tofflor nere på bryggan. «Du och jag ska gifta oss!» hade han sagt till Ebba, men det tog sex år innan han hade övertygat henne.

STÄNDIGT NYA UPPTÄCKTER

Solen smyger sig in mellan trädens blad-verk genom de stora välvda fönstren i ateljén och kastar ett riktat ljus på en upp-stoppad fågel, en burk med väl använda penslar och ett skynke av oblekt lakans-väv. Konstnären har hängt upp det som en gardin i rummet så att släpljuset förstär-ker vecken i tyget. Han skapade motiv för sitt måleri i ateljén, där han de första fem åren ofta sov på loftet innan hela familjen år 1958 kunde flytta in i före detta maski-nistbostaden intill ateljén.

Interiören är så mättad av detaljer att även Jan Gottfarb som har besökt den så många gånger ännu kan göra nya upp-täckter, berättar han när han senare sakta går runt och plockar bland ramar i ateljén. Han funderar över hur han ska formulera orden om en stor konstnär med en mång-fasetterad personlighet.

– Luddes ordningssinne var ett nöd-

Överst. På golvet står en förstoring av ett fotografi från förlovningen mellan Evert Lundquist och Ebba Reutercrona på Operakällarens takterrass den 31 maj 1942. Ett mondänt par i lugn och behaglig sinnesstämning.

T.v. På väggen mot pentryt i ateljén hänger en gipsavgjutning av en antik grekisk relief från Ludovisi-samlingen i Rom. Liknande reliefer finns i Olle Nymans ateljémuseum i Saltsjö-Duvnäs.

vändigt instrument för att tygla ett kaotiskt inre. Han var väldigt populär bland sina elever. Det fanns mycket värme i hans pedagogik som professor i måleri på Konsthögskolan, åren 1960–70. Han hade en generös och liberal inställning till elevernas individualitet. Det var under Vietnamåren och Ludde var omtyckt även av eleverna på vänsterkanten trots att han själv var borgerlig.

BORGERLIGHETEN SOM RUSTNING

I ett hörn av ateljén står några tomma flaskor på en bricka, spår efter de många fester som Ludde ordnade i ateljén dit hans elever ofta var bjudna. Han älskade ateljén och bjöd gärna dit sina vänner, men aldrig när han arbetade. Efter långa arbetspass i ateljén åkte han gärna till stan för att koppla av på Den Gyldene Freden eller Operakällaren.

Jan Gottfarb berättar att Ludde behövde borgerligheten som en rustning för att inte spåra ur emotionellt.

– Han hade en enorm förmåga att mobilisera disciplin och kunde därigenom leva ett relativt normalt liv. Han kom från ett kultiverat hem, modern kom från en Stockholmsfamilj och var släkt med sångerskan Jenny Lind och målaren Oscar Björck. Fadern var byråchef på Järnvägsstyrelsen. Ludde föddes och växte upp i mormoderns hus på Tegnergatan 9 i Stockholm. I sin memoarbok *Ur ett målliv* skriver han att han som barn såg August Strindberg gå mitt i gatan på vintern för att undvika nedfallande istappar.

– I allmänhet var Ludde en sympatisk sällskapsmänniska men det kunde hända att fasaden sprack. Då fanns det inga gränser för hur otrevlig han kunde bli. Många kritiserade honom för det, men de förstod inte att Evert Lundquist led av en hemsk sjukdom. Om man har reumatism kan folk känna hur stort medlidande som helst, men om någon är mano-depressiv är det inte alla som fattar att de måste vara förstående, säger Jan Gottfarb.

Han har efter många år fått ihop några av pusselbitarna om Evert Lundquist:

– Hans kallelse att vara konstnär bestod i att skildra kampen mellan ljus och mörker i naturen – men egentligen inom honom själv. Han var begåvad inom musik och språk, men valde tidigt bort musiken till förmån för måleriet. De flesta konstnärer som förstår sig på måleri anser att Evert Lundquist var en verkligt stor konstnär. Ett sådant uttryck som 'stor konstnär' är omodernt i dag och det retar

många. Att med sitt konstnärsskap klara av att bemästra en sådan svår sjukdom som mano-depressivitet är något storartat. Det går att förstå om man ser på hans målningar, men man bör titta noggrant. Evert Lundquistutställningen på Waldemarsudde för tre år sedan blev nedsablad av en kritiker och jag tror inte att hon förstod detta.

Evert Lundquist hade en framgångsrik karriär som konstnär. Enbart de första åren på 1960-talet ställde han ut i London, Milano, Paris, New York, Chicago, Venedig, Bryssel och Kanada. I sin memoarbok skriver han om det soliga livet på Drottningholm under dessa år: «Mitt arbete de här åren fortfor med en oförminskad intensitet och jag kände mer och mer den fasta marken under mina fötter, bildligt talat. Det var naturligtvis av oerhörd betydelse att kunna få arbeta i denna stora ateljé som i alla avseenden varit det fasta stödet i min verksamhet.»

MASKINHUSET PÅ DROTTNINGHOLM

Hur kom det sig då att det gamla maskinhuset från 1907 blev Evert Lundquists ateljé i över 40 år? Jan Gottfarb berättar:

– Slottsarkitekt på Drottningholm var då Ivar Tengbom och hans son Anders Tengbom, också arkitekt, umgicks mycket i konstnärskretsar. När maskinhuset inte längre behövdes 1950 kom Anders Tengbom på att huset med den höga takhöjden och de stora välvda fönstren skulle bli en utmärkt ateljé. Tengbom frågade sina vänner på Konstnärsbaren om någon var intresserad av att ta över den. Flera tyckte nog att den låg för långt från stan, men Evert Lundquist nappade. Ateljén som han hade i Övre gården hos Nymans i Saltsjö-Duvnäs var så liten att han måste använda en kikare bak och fram för att kunna bedöma sina målningar på avstånd.

Tengbom inredde ett loft och ett pentry och torrdass i bottenvåningen. De första fem åren sov Ludde på loftet medan familjen bodde kvar i Nacka, dock inte hos Nymans. Först när maskinistbostället intill blev ledigt kunde hela familjen bosätta sig där. Men förutsättningen för att få hyra det var att Lundquist skulle bekosta upprustningen själv.

I samma veva hade Ludde skickat en stor oljemålning, *Oxkroppen*, efter Rembrandt per båt till Sao Paulo i Brasilien. «Jag hade sån jävla tur», sa Ludde, «att det utbröt en eldsvåda på båten och jag fick ut 30 000 kronor på försäkringen. Det hade

När man ser ateljén och dess vackra proportioner är det svårt att föreställa sig att det var svårt för arkitekt Anders Tengbom att hitta en konstnär som ville hyra den. På staffliet till höger står målningen «Fåglar mot grön himmel», ett typiskt exempel på det snabba måleri som Ludde blev tvungen att använda sig av när hans syn hade försämrats. Ulf Linde anser att den är ett mästerverk.

Varje söndag kl 16 under sommarmånaderna öppnas dörren för besökare till Evert Lundquists ateljé i Drottningholms slottspark.

räckt till att köpa en ny Cadillac, men för de pengarna rustade vi upp maskinistbostället.»

Jan Gottfarb berättar vidare den märkliga historien om hur ateljén blev statligt museum bara genom ett handslag:

– År 1987 när Ludde var 83 år och i slutfasen på sin karriär föreslog jag att ateljén borde bli museum. Ludde tyckte mycket om ståthållaren Harald Smith på Drottningholms slott och jag bestämde mig för att fråga honom. «Vi tar ett manligt handslag på saken, här är kardan», sade Smith, en gammal militär som inte led av någon

onödig beslutsångest. Som motprestation skulle familjen Lundquist skänka målningar till staten.

LJUS OCH MÖRKER

Donationen av ateljén med all konst överlämnades till staten den 15 oktober 1987. Det började skymma och Ludde hade installerat belysning med fyra oavskärmda glödlampor på 300 respektive 500 watt. Smith kom med kungaparet och uppvaktnings. Det här kommer att sluta med en skräll, tänkte jag. Vi har inte tillräckligt med el.

Mörkret började falla ... då pajade belysningen! Kungen och Ludde stod framför målningen *Staffliet* som går i bordeauxrött. Då hör man kungens röst: «Den lyser så dramatiskt i mörkret!» Vi tände stearinljus och jag hoppades få guida drottningen men Luddes son Manne kom före: «Jag känner på mig att vi har träffats i ett tidigare liv», började han, och jag förstod att han hade brädat mig. Charmigt, eller hur?

Kungaparets besök drog ut på tiden. Ebba, som alltid hade varit lite oppositionell och skeptisk mot all överhet, blev lite otålig. Ludde, klädd i kritstrecsrandig kostym, ställde sig i givakt och spelade *Eine Kleine Nachtmusik* på speldosan som ett tecken på att föreställningen var slut. Kungen och drottningen trivdes uppenbarligen bra i ateljén men var till slut tvungna att försvinna till ett föräldramöte. Innan kungen gick sa han: «Tack för gåvan! Jag ska se till att det här museet blir väl omhändertaget».

Innan Smith pensionerades talade han med kungens hovauditör Gillis Wetter och de kom fram till att saken skulle få mera stadga om det fanns en stiftelse bakom museet.

Stiftelsen har fått och ärvt grafik och några målningar av Ludde och uppbara upphovsrättspengar fram till år 2064.

År 1990 lämnar Evert Lundquist ateljén efter 37 års arbete där. Tre år senare öppnar ateljémuseet och konstnärsparet flyttar till Ekgårdens äldreboende. Den 17 juli 1994 fyller Evert Lundquist 90 år och dör den 4 november samma år. Hans stoft är strött för vinden. Ebba och sonen Manne ligger begravda tillsammans på Lovö kyrkogård någon kilometer från ateljén och hemmet i det gamla maskinistbostället. Familjens tragedi var att sonen Hymme försvann spårlöst i Göteborg redan 1965 vid 18 års ålder och blev senare dödförklarad. **KV**

Pater Noster på plats efter fem års renovering

MARIE LOUISE AARÖE, *Frilansjournalist*

Pater Nosterfyren utanför Marstrand är en ‘Heidenstammare’ som stod klar hösten 1868. Fyrtornet är uppfört i en öppen konstruktion helt i järn och konstruerad av Nils Gustaf von Heidenstam. Han skapade flexibla konstruktioner som var genialiska för den tiden.

PATER NOSTER är en av de högsta Heidenstamsfyraryrarna. Den mäter 32 meter och består av sju sektioner. Den 30 juli 2002 lättade fyren från Hamneskär med hjälp av pontonkranen Samson från Grenå, och transporterades via Rönnäng på Tjörn till Uddevalla för vidare transport till Arendalsvarvet i Göteborg för en omfattande renovering. Ingen visste då att Pater Nosterfyren var en ruin. Fem år senare skulle fyren lyftas tillbaka till sin ursprungsplats med samma kran och efter otroliga insatser av många inblandade.

Nu är siluetten tillbaka, är den spontana kommentaren från befolkningen i Marstrand, Rönnäng och Skärhamn, och från alla som seglar förbi.

– Från början hade vi räknat med en reparationskostnad på 6,5 miljoner kronor, berättar Krister Andersson, förvaltare på Statens fastighetsverk. När vi fick kunskap om fyrens verkliga skick steg summan till över 20 miljoner kronor. Projektet lades i malpåse.

Tack vare Bohusläns museums engagemang togs projektet upp på nytt. En projektledare, Agneta Olsson, anställdes för att driva projektet vidare och utreda om olika möjligheter för resurser och ekonomisk hjälp. En ansökan inlämnades till EU-projektet LEADER + Carpe Mare. Pengar beviljades och genom det stora engagemanget från så många har det omöjliga åstadkommit. Pharmadule Emtunga kom in i projektet 2004 och har varit en viktig privat aktör i projektet. Den 3 juli 2007 var den stora dagen då Pater Noster återigen tog plats på Hamneskär, med självklar hjälp av Samson.

I drygt 30 år har den ideella föreningen Pater Nosters Vänner kämpat för sin fyr med Pelle Stavfelt från Klädesholmen i spetsen. I styrgruppen för projektet har Hans Manneby varit ordförande, tidigare chef för Bohusläns museum och i dag vd för Västarvet. Det var de som företrädde människorna som inte ville ge upp. De förstod att det handlade om att skapa partnerskap och samverka mellan olika kompetenser om projektet skulle ros iland.

– Samtidigt som restaureringen av fyren drogs igång började vi på Statens fastighetsverk att ägna oss åt byggnaderna på ön, berättar Krister Andersson. Bebyggelsen på en fyrplats är viktig. Det var här som fyrmästaren, fyrbiträdet och fyrvaktaren med sina familjer bodde. På Hamneskär har vi restaurerat bostadshuset och skapat bra möjligheter till övernattnig. Vi har även inrett ett enklare kök med en trevlig matsal. För konferenser har vi restaurerat uthuset. Här behövdes större ingrepp. Huset är nedmonterat och uppbyggt igen med bra isolering och tätning. Bjälklaget och den ursprungliga fasaden är återställd.

– Det har inte varit lätt att hitta entreprenörer i denna överhettade marknad som ville utföra arbetet till ett rimligt pris på detta utsatta läge, berättar Krister Andersson. De första anbuderna fick vi i förestern 2006. Kostnadsnivån var för hög för att kunna ge en skäligen hyra till en eventuell restauratör. Vi fick gå ut med en bantad version under hösten och kunde därefter börja arbetet i slutet av november.

– Nu har vi hittat en medelväg där aktören har möjlighet att bo in sig för en fortsättning i olika etapper och utifrån bärkraften av verksamheten.

Ön är mycket svårtillgänglig. Trots detta har några hyresgäster hyrt här under åren.

– En del i projektet är att göra ön mer tillgänglig, berättar Krister Andersson.

Fyrtornet står åter på sitt fundament på Hamneskär.

Fyrplatsens byggnader har restaurerats och ger nu möjlighet till övernattnig och olika verksamheter.

Den 27 juni låg Pater Noster på sin pråm förtöjd nedanför Göteborgsoperan i centrala Göteborg där tusentals göteborgare passade på att inspektera det nyrenoverade fyrtornet.

T.h. En stor svärm av fritidsbåtar omgav fyrtornet på dess väg upp längs kusten.

Vattnet vid Pater Noster-skären lämpar sig väl för ostronodling – en av de verksamheter som den nya hyresgästen på Hamneskär kommer att bedriva.

Det är både svårt att angöra ön och att förflytta sig på den. I dag är det i första hand mindre båtar som klarar att angöra hamnen säkert. Det är viktigt att fyrplatserna är tillgängliga för allmänheten. Det handlar om ett existensberättigande.

SPÄNNANDE HISTORIK

Gustaf Heidenstam var ingenjör och anställd av Lotsverket för att leda utbyggnaden av fyrväsendet i Sverige. Under ett besök på västkusten 1863 utarbetade han en plan över byggandet av fyror i området. Måseskär stod klar 1865, Väderöbod 1867 och Hamneskär 1868. Pater Nosterfyren på Hamneskär blev den mest kända och var den ståtligaste av fyvarna.

Det var inte lätt att uppföra en fyr på en liten ö långt ut till havs. Det var både riskabelt att transportera byggmaterialet till ön och att genomföra själva bygget. Den typiska fyren i fackverkskonstruktion av järn användes första gången på Sandhammaren. Konstruktionen var lätt och flexibel och passade utmärkt vid besvär-

liga grundförhållanden som till exempel sand eller poröst berg. År 1869 fick Heidenstam patent på två typer av järntorn, dels det öppna pelartornet och dels ett mindre som kläddes med valsade järnplåtar. Järntornen tillverkades på mekaniska verkstäder och genom detta förkortades byggtiden av en fyrplats från två år till ett år. Dessutom kunde man demontera och flytta fyren vid behov. Beställningen av Pater Noster gick till Trollhättans Mekaniska Verkstad, Nydqvist & Holm, känd under namnet NOHAB.

UPPMÄRKSAMMAD KONSTRUKTION

Konstruktionen utgörs av en mittpelare som är stöttad av järnstänger som hålls ihop av vertikala och horisontala balkar och förband i ett system. För att staga konstruktionen hålls de olika sektionerna ihop av diagonala krysstag. Lanterninen är vitmålad med ett kupoltak som slutar i en knopp. Under kupoltaket finns gjutna lejonhuvuden i brons.

Lanterninen, fyrmekaniken och linsapar-

paraten var importerade från Frankrike. Den ursprungliga linsen var en så kallad första ordningens lins som, vid automatiseringen 1964, byttes ut till fjärde ordningens lins. Fyrmaskineriet genomgick flera förändringar genom åren, från rovljelampa till fotogenlampa och till fotogenglödljus för att sedan bli elektrifierat i mitten av 1900-talet. I samband med att fyren släcktes och renoverades tog man bort linsapparaten och gav därmed möjlighet för turister att besöka lanterninen och uppleva den storslagna utsikten över havet.

På 1800-talet hämtade ingenjörskonsten sina förebilder ur historien, och estetikerna var minst lika viktig som de tekniska egenskaperna. Det ser man i industribyggnader, broar, stationshus, vattenkraftverk osv. Det var genom de estetiska detaljerna som den moderna tekniken skulle lyftas fram. Pater Noster är inget undantag utan har fått en fantastisk utsmyckning. I entrén möter klassiska kolonner. Fyraltanen har en konstfullt genombruten

golvlister och hålls upp med gjutna vackra ornamenteringar. Från altanen går en trappa ner till en balkong som även den är utsmyckad med ett vackert järnräcke. För de konstnärliga detaljerna står arkitekten A. T. Gellerstedt, sedermera känd som professor i arkitektur vid KTH i Stockholm och chef för Överintendentsämberet – SFV:s föregångare.

Problemet med järntornen finns framförallt på västkusten, där fyrarna på grund av klimatet samt västerhavets salt angrips extra hårt av rost och med korta intervaller måste underhållas och målas om. Och det har man gjort genom åren, målat med tjocka lager. När man nu hade möjlighet till en ordentlig teknisk undersökning kom det fram att fyren var värre angripen än vad man från början hade trott.

STRATEGISKT BESLUT OM RENOVERING

– Pater Noster har genomgått ett flertal renoveringar genom åren, berättar Lars Rydbom, byggnadsantikvarie på Bohusläns museum i Uddevalla. Den senaste

stora renoveringen skedde mellan 1979 och 1980. Sjöfartsverket hade då velat riva fyren men engagemanget från befolkningen i Bohuslän var stort för ett bevarande. Man tyckte då att det var lämpligt att Bohusläns museum tog över ansvaret och förvaltningen av fyren. En mindre renovering genomfördes så sent som 1990.

– Redan 1997 började vi titta på fyren, berättar Lars Rydbom. Då hade Pater Noster varit avbemannad och automatiserad sedan 1964 och helt släckt sedan 1977. Vi kunde inte se några påtagliga skador. Det rann lite rostvatten från ett av fyrbenen, men det var allt. Man var ändå medveten om att en renovering var nödvändig om fyren skulle stå kvar på Hamneskär.

En konstruktion av järn på västkusten med allt salt sätter sina spår. Den ursprungliga konstruktionen hade dock klarat sig bra. Det är infästningar samt de senare renoveringarna som orsakat problem. Man har till exempel lagat med plåt på plåt och inte sett till att det varit tätt emellan, vilket medfört att det kommit in

vatten och kondens med rost som följd. Samtliga infästningar var utmattade.

– Vi gjorde en upphandling och fick in offerter på att restaurera fyren på plats. Vi insåg efter hand att det bästa arbetet skulle göras på land. Prismässigt skulle inte skillnaden bli stor. Däremot skulle kvaliteten på en renovering bli mycket högre.

Klockan 11.00 tisdagen den 30 juli 2002 lättade Pater Noster från sin plats på Hamneskär. Med hjälp av Samson transporterades fyren in till Stansvik i Rönnäng. Man räknade då med att renoveringsarbetet skulle ta cirka ett år.

VETENSKAPLIGT INTRESSANT

Den ursprungliga järnkonstruktionen var behandlad med varm järnförzinkning, en teknik som fanns i Frankrike på 1830-talet men som man inte trodde hade kommit till Sverige på 1860-talet. Detta blev nu vetenskapligt intressant då Pater Noster hade den första varmförzinkningen i Sverige. Man var ändå förvånad över att det inte hade rostats mer än det gjort. Genom

På Hamneskär var fundamentet förberett och redo att ta emot fyrtornet.

På eftermiddagen den 3 juli återbördade den 75 meter höga pontonkranen Samson fyrtornet till Hamneskär. Ett 70-tal inbjudna gäster hade väntat i regnet sedan morgonen på att få se lyftet som blivit fördröjt på grund av det dåliga vädret.

Längst t.h. Det var ett precisionsarbete att få den 120 ton tunga fyren på plats.

hjälp från Sveriges Tekniska Forskningsinstitut (SP) fick man grepp om järnkvaliteten och kunde konstatera att materialet i sig hade mindre rostbenägenhet än en modern stålkonstruktion.

Den ursprungliga konstruktionen är bra men det är renoveringarna som är alarmerande. Det kan ha att göra med att ett gammalt material möter ett nytt material. En tredjedel av fyren blåstrades och projektets referensgrupp kring tekniska frågor var enig om att det bästa var att plocka ner fyren helt och hållet.

Tyvärr är det mycket som kan döljas under målarfärg. Vissa ställen var helt söndervittrade och för infästningarna mot den centrala delen fanns inget kvar att skruva i. Det är viktigt att framöver hitta sätt att förebygga kommande rostangrepp, till exempel möjlighet att spruta färskvatten på fyren mot saltet en gång per år.

– Fyrplatsen Hamneskär har förklarats som riksintressant för kulturmiljövården

berättar projektledare Agneta Olsson. I en nyligen publicerad fyrinventering kallas Pater Noster för 'Kungen bland fyror'. Fyren har ett så starkt lokalt stöd att vi är säkra på att det alltid kommer att finnas krafter som kommer att bevara fyren.

– Samarbetet mellan det privata engagemanget, de ideella organisationerna och den offentliga verksamheten är unik och har varit en förutsättning för detta lyckade projekt, säger Agneta Olsson.

En viktig privat finansiär i projektet har varit Pharmadule Emtunga, med specialitet att göra specialfabricerade byggnationer inomhus. Ett perfekt upplägg för Pater Noster, där varje del fick undersökas. Så mycket som möjligt av den ursprungliga konstruktionen har sparats och restaurerats.

Marknadsföringen har varit betydelsefull. En fast utställning om fyren har funnits på Bohusläns museum. Intresset är dessutom stort över hela landet. En fyr som restaureras och tänds, när så många

ska släckas, skapar intresse och engagemang.

– Aktören som har anlåtits för att bedriva verksamhet är Karl-Johan Smedman med sitt företag Ostrea AB med inriktning på ostronodling och konferens- och utbildningsverksamhet inom havsbruk.

EFTERTRAKTAD PRODUKT

Vattnet vid Koster och utmed Bohuskusten håller mycket hög kvalitet för odling av ostron. Östersjöns vatten med högt näringsinnehåll möter det salta vattnet från Nordatlanten som späds på med färskt sötvatten från Göta älv.

– Det innebär extremt bra förutsättningar, berättar Karl-Johan Smedman. Plankton trivs bra vilket gör att alla vattenfiltrerande djur har god tillgång på mat. Så har det varit i 100 000 år. Det finns bara en hake – ostron fortplantar sig bara i varmt vatten. Därför måste vi skapa kläckerier.

Ett kläckeri finns i dag på Sydkoster.

I en 250 meter djup vik – Kosterrännan – där två kontinenter möts, finns ett stabilt vatten och på denna plats tas vatten upp från 40 meters djup till kläckriet. När larverna är kläckta sprids de utmed hela Bohuskusten. Den art som bildas hör till de mest exklusiva.

– Jag fick kontakt med Statens fastighetsverk som sökte hyresgäster för att driva en lämplig verksamhet på Hamneskär. Genom att husen är renoverade, och här finns möjlighet både till övernattnig och kursverksamhet, bygger vi nu med hjälp av statsbidrag upp en ettårig KY-utbildning, en kvalitetsutbildning för havsbruk.

Året är därmed täckt med verksamhet. Höst, vinter och vår bedrivs utbildningsverksamhet – under våren även konferensverksamhet – och under sommaren turistverksamhet.

– Vår idé är att lägga ut uppdraget att odla ostron till sjöbönder, för att sedan köpa tillbaka skörden för vidare export, i första hand till Frankrike. I Frankrike

äter man i genomsnitt 40 ostron per person och år, att jämföra med Sverige där vi äter 0,2 ostron per person och år, berättar Karl-Johan Smedman.

FYREN TÄNDS ÅTER

I samband med Pater Nosters ankomst till Hamneskär den 3 juli överlämnades nycklarna högtidligt till Statens fastighetsverk, som har en femårsplan för fyrplatsen med fokus på en fulländad besöksplats.

Återkomsten av Pater Noster har inte lämnat någon oberörd på västkusten. Det började den 27 juni 2007 då fyren i nyrenoverat skick bogserad av en pråm lämnade Arendalsvarvet vid Göta älvs mynning för sin färd till Göteborgsoperan. Sällan har man skådat en fyr så långt inne i Göta älv. Färden gick vidare till Marstrand den 29 juni. Visningar och arrangemang avlöste varandra. Söndagen den 1 juli fortsatte färden till Rönnäng på Tjörn. Det var härifrån som den gigantiska pontonkranen Samson lyfte fyren för att sätta den på

plats på Hamneskär, där fundamenten var väl förberedda. Klockan 18.00 den 3 juli fick Pater Noster åter sitt fäste.

Efter en otroligt regnig dag, men med rätt vind för transport, sken solen upp, precis vid angörandet, och bekräftade många års arbete med sina försiktiga ljustrålar över ett unikt projekt.

Prismor till fyrtornet, som är identiska med de ursprungliga, har hittats i Norrköping och installerats. Fyren kommer inte att ha en nautisk funktion för de större fartygen men säkert för de mindre. Fyren kommer att signalera som förr med en intervall på 15 sekunder, där den är släckt 12 sekunder och tänd 3 sekunder. Fyren tänds på Bokmässan i september på Svenska Mässan i Göteborg då landshövding Göte Bernhardsson trycker på knappen. Då står människor i Marstrand, Rönnäng, Åstol, Dyrön, Tjuvkil, Skärhamn och Klädesholmen på sina klippor och väntar på ögonblicket då Pater Noster åter tänds. **KV**

En bit av Sverige vid Bosporen – generalkonsulatet i Istanbul

ELISABET LORENZ-WERNER, *Informatör/skribent*, SFV

Som svarta svärmar stört dyker svalorna i luften ovanför oss vid Gyllene hornet där Bosporen möter Marmarasjön. Kulturvärden besöker staden där öst möter väst. Det är i år 250 år sedan svenska staten köpte en tomt här. När det svenska sändebudet Gustaf Celsing pungade ut med de 22 000 piastrarna var året 1757. Det var 32 år före franska revolutionen och 19 år före Amerikas självständighetsförklaring. Inte för inte kallas Sverige Turkiets äldsta vän.

EFTER ATT TAXIN i alldeles för många kilometer i timmen passerat Marmarasjön och Bosporens vatten och snirklat sig upp till det gamla kulturcentrat Beyoglu släpps besökare till det svenska generalkonsulatet av mitt på den myllrande affärs- och shoppinggatan Istiklal Caddesi. En pampig järngrind med det svenska generalkonsulatets emblem försäkrar besökaren om att man kommit rätt. Vakten öppnar grinden och inne på gården sänker sig genast lugnet. I generalkonsulatets trädgård leker några magra katter i gräset och en sköldpadda kryper långsamt framåt. Ett högljutt fågelliv pågår någonstans därinne i det gröna. Palatset tronar mitt på tomten och på baksidan ligger byggnaden som rymmer Svenska forskningsinstitutet.

– Det här är en känd byggnad i Istanbul, berättar generalkonsul Ingmar Karlsson. Det gör att vi kanske har enklare än många andra utländska institutioner att få hit besökare till våra mottagningar. Många människor är nyfikna på huset och Istiklal Caddesi var också den centrala gatan i det gamla Konstantinopel.

– Det är också en utmärkt byggnad för utåtriktade aktiviteter, menar Ingmar Karlsson. När andra liknande byggnader upplevs för stora och kala upplever många

att vårt generalkonsulat är en varm och välkomnande plats. Det är trångt i kon-torsdelen, men representationsutrym-mena fungerar utmärkt.

UTSIKT ÖVER 'STÄDERNAS STAD'

Sedan 1735 har Sverige haft en permanent beskickning i Istanbul (staden hette Konstantinopel fram till 1920-talet). Innan dess hade Karl XII styrt Sverige från Turkiet 1709–14 och på så vis intensifierat de svensk-turkiska diplomatiska förbindelser som påbörjats på 1600-talet. År 1709 hyrde den svenska delegationen i Konstantinopel ett hus i Pera (i dag heter stadsdelen Beyoglu) och ett residens på den asiatiska sidan av Bosporen. I många år diskuterade man ett eventuellt köp av tomt och palatsbygge innan rätt tillfälle dök upp på den europeiska sidan.

22 000 piastrar var den summa som det svenska sändebudet Gustaf Celsing 1757 betalade för en tomt med vacker utsikt över 'städernas stad' och Gyllene hornet. För sina svenska uppdragsgivare beskrev han belåtet tomten som «en av de bästa i Pera». Renovering och reparationer i det dåvarande huset som troligen byggts 1704 kostade ytterligare 4 600 piastrar. Merparten av köpesumman kom från insamlingar i svenska och några finska kyrkor ämnade

till «en evangelisk kyrka i Konstantinopel och de evangeliska slavarnas utlösen ur turkisk fångenskap». Celsing såg därför till att snabbt bereda plats för ett litet kapell på tomten. Kapellet förstördes i en brand och ett nytt träkapell byggdes 1858. I dag används det av en finsk protestantisk församling i Istanbul.

Mellan de så kallade kioskerna som låg mot gatan och hyrdes ut som affärsbodrar (bazarer) och palatset låg trädgården som då var inspirerad av franska barockträdgårdar. Smärre bränder skadade palatset vid flera tillfällen ända fram till den ödesdigra branden på långfredagen 1818 då det brann ned till grunden. Ambassadören och hans familj fick ta sin tillflykt till kioskerna. Denna akuta lösning varade sedan i 50 år trots flera ambassadörers klagomål om dåliga boendeförhållanden. Kioskerna ut mot gatan fanns kvar ända fram till 1963.

ETT ISBERG FRÅN NORDEN

Efter många ambassadörers försök att få till stånd ett nybygge var det till slut den norske ambassadören för Sverige-Norge, Oluf Stenersen, som beställde ett nytt palats av den österrikiske arkitekten Domenico Pulgher, utbildad i Venedig. Palatset (som till viss del står på den gamla grun-

T.v. Generalkonsulatet, med sin fasad i stram senrenässans, är ritat av arkitekten Domenico Pulgher och stod färdigt 1870.

Från generalkonsulatet vid den myllrande affärsgatan Istiklal Caddesi blickar man ut över stadsdelen Beyoglu och Bosporen.

Ett hundratal besökare passerar varje dag genom grinden in till konsulatet för att söka visum eller utträta andra ärenden.

T.h. Från den ljusa entrén med sitt marmorgolv leder en trappa upp mot representationssalarna. Medaljongerna på väggen är utförda av J. T. Sergel och avbildar kända svenskar från Sergels tid.

den från 1704) med sin fasad i italiensk senrenässansstil ansågs vara stramt i jämförelse med andra utländska ambassader i Konstantinopel. Det lär ha kallats ett isberg från Norden. Den tidigare byggnaden på tomten hade varit en blandning av muslimsk traditionell stil och europeisk rokoko så skillnaden var markant. Den nuvarande byggnaden, som i Istanbul är känd som Palais de Suède, stod klar hösten 1870 och invigdes av Stenersens efterträdare ambassadören Selim Ehrenhoff.

När Ankara blev Turkiets huvudstad på 1920-talet flyttade de utländska ambassaderna från Istanbul till Ankara och de gamla, vackra beskickningarna blev i stället generalkonsulat. Att generalkonsulatet liksom Svenska Forskningsinstitutet är välbesökta platser märktes inte minst för några år sedan då det blev tal om nedläggning och kraftiga protester uttalades från många håll.

Full aktivitet råder i dag på entréplanet

där den konsulära och administrativa personalen arbetar. Personalen består av 4–5 personer utsända från Sverige och 6–7 personer som bor i Istanbul. Sedan 2001 finns det också en särskild sektion för turkiskt-svenskt samarbete med uppgift att främja Turkiets närmande till EU men också att stärka svenska akademiska och kulturella kontakter med Sydösteuropa, Kaukasus, Centralasien och östra medelhavsområdet i syfte att bidra till ömsesidigt ökad förståelse.

Ett hundratal besökare om dagen kommer till generalkonsulatet för att söka visum, och köerna är ofta långa utanför grinden på Istiklal Caddesi. Den ståtliga porten är inte Pulghers verk utan ett tillägg gjort av dåvarande ambassadören Selim Ehrenhoff. Ehrenhoff ville ha en medeltida inramning till ingången för att den markant skulle skilja sig från de omgivande kommersiella kioskerna. Konsulatet har också mottagningar och andra

representativa kontakter med svenska företag i Turkiet, föreläsningar, besök på sjukhus och fängelser liksom uppdraget att ta hand om svenska turister i knipa på badorter eller andra platser i Turkiet.

LÖWENHIELMSKA SALONGEN

Över den ljusa entréns marmorgolv leder en röd matta uppför trappan mot representationssalarna. Väggarna i trappan dekorerades av medaljonger gjorda av J. T. Sergel och visar profiler av kända svenskar från Sergels tid.

På andra våningen ligger den pampiga – och precis som Ingmar Karlsson berättade – trivsamma representationsdelen. Här finns matsal, balsal, bibliotek, ett föredetta gästrum som gjorts om till konferensrum, den Löwenhielmska salongen och Oscar II:s salong samlade runt en oktagonall hall. Det vackra turkiska trägolvet i olika tropiska träslag har renoverats två gånger, men är original från 1870.

Matsalen är inredd i ljusa färger, blekblått och svagt gult. En gustaviansk kristallkrona pryder sin plats över mahognybordet. Carl Malmstenstolar och modernt svenskt konstglas i blått kunde få besökaren att känna sig som på en svensk herrgård, om det inte varit för den öppna spisen och den spännande parketten som skvallrar om att vi är någon helt annanstans. Statens fastighetsverks Carita Kull och Per Målare har formgivit sideboards i mahogny som numera står i matsalen.

I den magnifika balsalen invigdes palatset med en hejdundrande bal 1870. Att föreställa sig det då man står under det förgyllda stuccotaket och på det fantastiska golvet är inte alls svårt. På kortsidorna tronar stora förgyllda speglar ovanför de öppna spisarna i marmor. En enorm matta från Anatolien täcker en stor del av den generösa salen. Numer är det långt mellan balerna men salen används ofta till mer formella tillställningar som seminarier och konferenser.

Det man kallar den Löwenhielmska salongen var ursprungligen tänkt som enbart en passage ut till balkongen, men den breddades något och utgången flankeras nu av två inbjudande fåtöljer i gult och vitt. En hög förgylld spegel på den gula väggen speglar trädgården utanför balkongen. I övrigt är det den tidigare ambassadören och konstnären Carl Gustaf Löwenhielms (ambassadör i Konstantinopel 1824–27) akvareller över Konstantinopel och närbelägna vyer som pryder rummet. En stor samling av Löwenhielms

Löwenhielmska salongen var ursprungligen tänkt enbart som en passage ut mot balkongen. På väggarna hänger den tidigare ambassadören och konstnären Carl Gustaf Löwenhielms akvareller över Konstantinopel och dess omgivningar.

akvareller finns att se på universitetsbiblioteket i Uppsala.

BIBLIOTEKET OCH OSCAR II:S SALONG

Det rum som kallas biblioteket är inte ett rum med dignande bokhyllor utan ett rum i ljusa färger för mer informella mötesformer med en soffa och några fätöljer under en kristallkrona.

I Oscar II:s salong är möblemanget gustavianskt. På väggarna hänger porträtt av kungen, ett traditionellt gjort av Edward Perséus och ett mer modernt av konstnären Ulf Gripenholm. Oscar II bodde på den svenska ambassaden under en tid 1885 för att vara i närheten av sin son prins Carl som hade insjuknat i tyfus under en resa. Han intresserade sig sedan mycket för orientaliska studier.

På tredje våningen bor generalkonsuln och hans familj. I dag är det den enda våning som har fri utsikt över Bosporen eftersom staden vuxit också på höjden

sedan 1870. Ingmar Karlsson som bott i många stora och spännande städer under sin långa diplomatkarriär öser lovord över sin nuvarande hemstad.

– Det finns inte större livskvalitet än här, säger Ingmar Karlsson. Istanbul är vad Europas övriga storstäder kommer att vara i morgon. Det är en blandning av öst och väst, med ett oerhört dynamiskt kulturliv. Det finns bara en annan stad i världen som kan jämföras med Istanbul och det är New York, men Istanbul är vackrare.

ETT VERKLIGT FAVORITOBJEKT

Om SFV som hyresvärd har Ingmar Karlsson både positiva och negativa åsikter. Det nuvarande anbudsförandet tycker han är för kostnadsstyrt. Att ta den billigaste entreprenören kan bli dyrt i längden konstaterar han och citerar det turkiska ordspråket «Så rik är jag inte att jag har råd att köpa billigt». Kontakten med sina

förvaltare däremot har han mycket gott att säga om.

Förvaltaren på Statens fastighetsverk Helen Axelsson tycker att palatset i Istanbul är en av hennes mest spännande fastigheter och har ett alldeles fantastiskt läge i staden.

– Man lär sig enormt mycket genom att arbeta med en sådan här gammal, speciell plats. Men det är inte alltid enkelt för visst är det så att det alltid händer något i gamla hus. Sedan är det ju så att man i olika länder har olika syn på hur saker och ting ska göras, men det problemet möter vi hela tiden i de flesta länder där vi arbetar.

Den tidigare förvaltaren Bengt Krantz menar att palatset i Istanbul har varit ett verkligt favoritobjekt. Han var med om många stora renoveringar som Statens fastighetsverk gjorde under hans tid där från början av 1990-talet till 2004.

– Det var bland annat en stor fasadrenovering som utfördes med stöd av ett vårdprogram, vi bytte dessutom ut takteget och gick över till kopparplåt. Sedan har det många gånger varit på gång med ett nytt viseringskansli, men det arbetet har inte kommit igång ännu. Det har varit intensiva och mycket intressanta byggen och många generalkonsuler och chefer på forskningsinstitutet har varit mycket intresserade av fastighetsfrågor.

Genom århundradena har det funnits många spekulanter på den vackra och väl belägna tomten. År 1984 bestämde det turkiska kultur- och turistministeriet att det svenska palatset är ett kulturminne av historisk betydelse. Samtidigt avvisade de ett hotellbygge på tomten.

Att det här är en byggnad som både svenskar och turkar vill bevara verkar det inte vara någon tvekan om. I en värld där öst och väst måste våga närma sig varandra kommer platsen inte att bli mindre viktig de kommande decennierna. Vårdar vi denna pärla på rätt sätt kommer den säkert att fortsätta vara en viktig historisk plats, med en historia som stöder och inspirerar och en geografisk belägenhet som knappast kan vara mer spännande. Våra skilda historier förenas på tröskeln till orienten. **KV**

Läs mer:

The Swedish Palace in Istanbul av

Sture Theolin – Istanbul 2000

Svenska palatset i Konstantinopel av

B. O. H. Johansson – Stockholm

1968

NY ENTRÉBYGGNAD OCH NYTT KÖK PÅ BORGHOLM

Borgholms slott är ett av Sveriges mest kända besöksmål och används ofta av både privata och kommersiella aktörer för olika arrangemang. För att möta nya behov har SFV nu byggt en ny entrébyggnad och ett nytt kök i slottet. Detta har krävt stor försiktighet på grund av slottets känsliga miljö och arkitektur.

Den nya entrébyggnaden kommer att ha verksamhet året runt och besökarna kommer att kunna boka biljetter och se aktuella utställningar med mera.

Borggårdens kapacitet är i dag för liten för att få lönsamhet i stora arrangemang. Den rymmer max 4 000 personer. Det nya entréområdet ska även göra det möjligt att arrangera konserter och andra evenemang utanför slottets murar och på så sätt öka antalet besökare.

Den nya köksmodulen inne i slottet gör det möjligt att ha caféservering för kaffesugna besökare. Arkitekt Erik Wikerstål har ritat en byggnad som smälter väl in i slottsruinen. Det svarta glaset gör att slottets väggar speglar sig på ett raffinerat sätt. En ny bro i kortenstål inuti slottet harmonierar mot väggarnas kalksten.

NU SKYLTA VÄGARNÄ I NORR

Nu ska Statens fastighetsverk skylta upp cirka 200 mil skogsbilväg i norra Sverige. Statens fastighetsverk har över 200 mil egna vägar och utöver dessa samägs ungefär 130 mil med andra markägare. Totalt rör det sig alltså om ungefär 330 mil som SFV:s skogsvaktare på olika sätt ansvarar för.

SFV:s vägar är generellt öppna, men kan tidvis vara stängda på grund av bärighetsproblem, snö eller på grund av att renskötselns behov lugn och ro för sin verksamhet. Endast ett fåtal av vägarna har vägbom.

– Det finns ett stort värde i att veta vägars namn. Det blir lättare att orientera sig och det är spännande med namnsättningen som ofta är kopplad till närgeografin, berättar Pär Färdmo, fastighetschef på SFV Mark. Dessutom är det viktigt att kunna ange var man är om någonting händer. Det kan vara allt från en skogsbrand till en olycka. Om man planerar en åtgärd i skogsbruket är det också bra att kunna berätta exakt var den sker. Det känns därför skönt att vägnamnskyllarna kommer upp under sommaren.

Inom Jokkmokks skogsvaktardistrikt sköter SFV ca 80 mil väg, varav 50 mil är egna vägar.

Inom Sorsele skogsvaktardistrikt sköter SFV knappt 100 mil väg, varav närmare 60 mil är egna vägar.

Inom Vilhelmina skogsvaktardistrikt sköter SFV ca 114 mil väg, varav 60 mil är egna vägar och inom Östersunds skogsvaktardistrikt sköter SFV ca 34 mil väg, varav 29 mil är egna vägar.

SFV PLANTERAR MINIPLANTOR I RENBETESLAND

Sommaren 2006 inledde SFV i samarbete med Högskolan Dalarna ett överlevnadsförsök för en ny typ av skogsplanter. Plantorna som testas är så kallade miniplantor. Under sommaren 2007 planterar SFV 30 000 miniplantor i Sorsele distrikt.

SFV arbetar inom rennäringens åretruntmarker. Hänsynen till rennäringen är en viktig del av arbetet. Den markberedning som görs i dag påverkar en relativt stor del av marktäckningen, framförallt marklavarna som är viktig föda för renen. Miniplantorna sätts på en annorlunda planteringspunkt, vilket på sikt kan bidra till att utveckla alternativa markberedningsmetoder.

Miniplantor tycks fungera mycket bra på mindre produktiva marker, framförallt i norr.

Alla tester som gjorts av miniplantor har hittills visat på en bra överlevnad. Miniplantorna tycks dessutom mycket sällan angripas av snytbaggarna under det första året, trots att de inte har behandlats mot dessa. Dessa goda resultat har gjort att SFV vill testa miniplantan i 'skarp' plantering. Plantans ålder och storlek skiljer miniplantan från en vanlig planta. En miniplanta levereras från plantskolan vid 10 veckors ålder till skillnad från en vanlig planta

som har vuxit i plantskolan minst ett år före leverans. Miniplantan levereras 6–7 cm hög medan en vanlig planta är dubbelt så stor. Den korta tiden i plantskolan gör att den inte behöver behandlas med bekämpningsmedel varken mot svampar eller insekter. Det är också positivt att miniplantan bara behöver omkring en fjärdedel så stort utrymme vid transporter jämfört med konventionella planter.

I Naturvårdsverkets rapport 2007 om myndigheters arbete med hållbar utveckling får Statens fastighetsverk 11 poäng av 11 möjliga för sitt miljöledningsarbete. SFV blev år 2000 den första myndigheten i världen som har sitt skogsbruk certifierat av FSC.

AMBASSADER JORDBÄVNINGSÄKRAS

I början av 2000-talet gjorde SFV en stor inventering av de fastigheter som är belägna i jordbävningssårbara områden. Nu är flera av de åtgärder man planerade i full gång.

Jordbävningar medför horisontella krafter, och det är därför behövt att lägga in skivor av betong eller stål i byggnaderna som tar upp de horisontella krafterna vid en eventuell jordbävning. För att räkna ut hur byggnaderna kommer att påverkas vid jordbävning tar SFV hjälp

Miniplantor

Ambassaden i Teheran jordbävningssäkras

av lokala konsulter som är vana att rita hus med rörelseaspekten inräknad.

I Teheran klassade Jordbävningensinstitutet IIEES (International Institute of Earthquake Engineering and Seismology) byggnadens jordbävningssäkerhet som mycket dålig. Bristerna i konstruktionen var så allvarliga att man bara hade två val: att vidta omfattande åtgärder eller att riva huset och bygga nytt. Sedan hösten 2006 är ambassadpersonalen hänvisad till baracker på gården. Ambassaden får nu ny grundläggning, man gjuter parallella väggar i betong med armeringsjärn och förstärker bjälklaget.

Efter en kraftig jordbävning 1977 blev den svenska ambassaden i Bukarest så förstörd att kanslifunktionen flyttades därifrån. När SFV nu gör förstärkningar i huset åtgärdar man också det som blev förstört på 1970-talet. Det är en stor renovering som beräknas vara klar i slutet av året. När byggnaden nu får en ny betongstomme och andra förstärkande åtgärder måste man samtidigt med stor försiktighet bevara de kulturintressanta delarna. Huset har under de senaste åren använts som ambassadörsbostad och för viss representation. Men efter ombyggnaden kommer huset att utnyttjas mer effektivt genom att också kansliet flyttas tillbaka.

SALSTA SLOTT – NU MED NÖTKREATUR

Statens fastighetsverk och Upplandsstiftelsen har inlett ett samarbete för att stängsla ett 40 hektar stort område intill Salsta slott 2,5 mil norr om Uppsala.

Syftet är att öppna gammal och oanvändbar slåttermark som har vuxit igen med sly. Området är egentligen inte kulturhistorisk betesmark utan slåtterängar, som förr i tiden slogs med lie varje år. Markerna översvämmas av Vattholmaån under vår och höst och är mycket bördiga och passar därför utmärkt som betesmark.

Meningen är att området ska bli en ännu mer attraktiv plats för växter och häckande och rastande fåglar.

Området har stor potential att utvecklas till ett attraktivt besöksmål; här finns både storslagen natur, Salsta slott, fornlämningar, restaurang och golfbana.

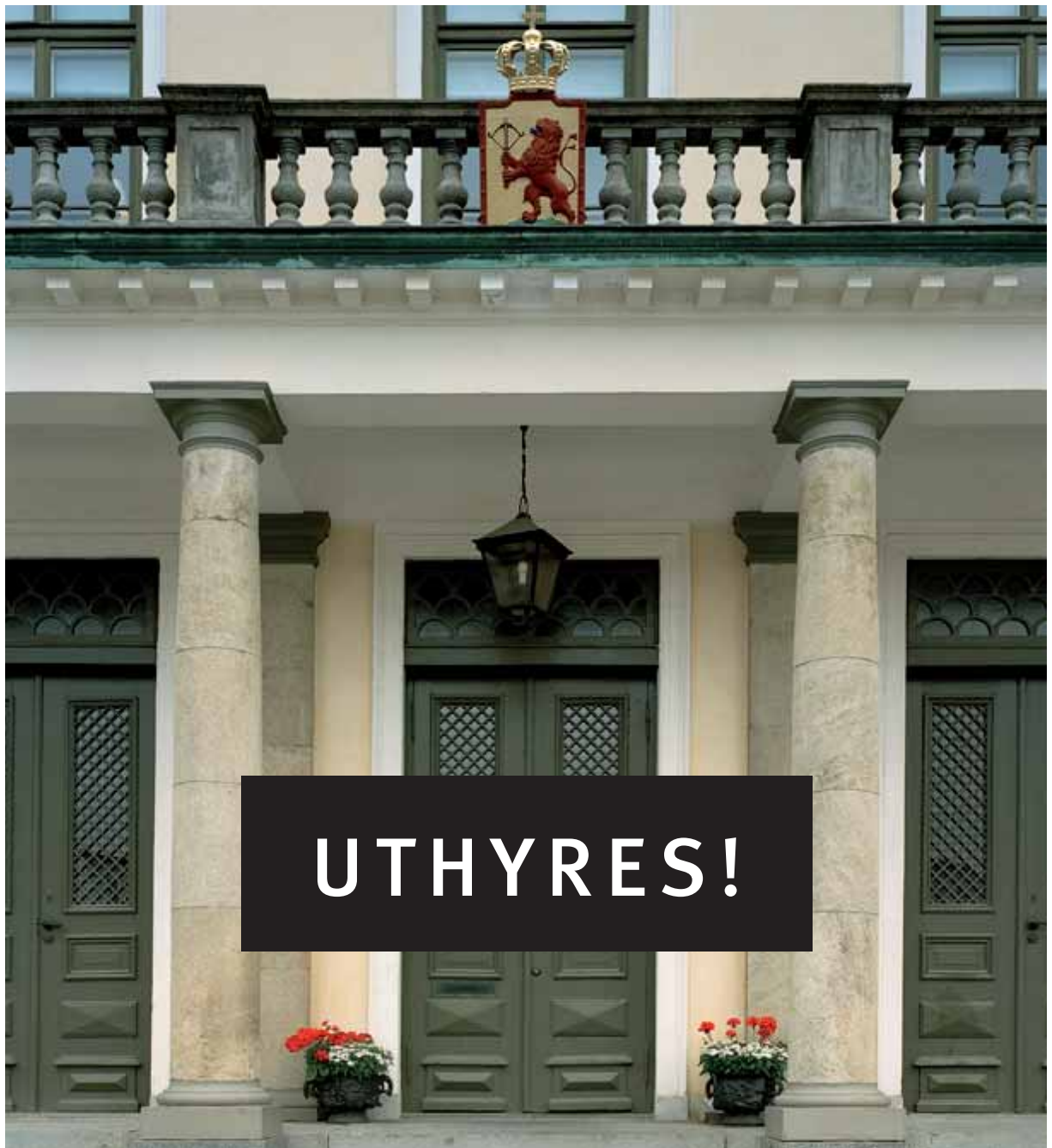
Upplandsstiftelsens arbete med vården av kulturlandskapet drivs i samverkan med Världsnaturfonden WWF och området kring Salsta slott ingår i ett lokalt naturvårdsprojekt som även delfinansieras av Uppsala kommun och Naturvårdsverket.

EUROPA NOSTRA BESÖKTE DROTTNINGHOLM

285 representanter för Europa Nostra från hela Europa och fem utomeuropeiska länder besökte Drottningholms slott och Drottningholms slottsteater i början av juni.

Besöket inleddes med en vandring genom slottet och slottsträdgården och fortsatte med visning av slottsteatern. Drottningholms slottsteaters orkester under ledning av Mark Tatlow stod för den musikaliska underhållningen, solister var Sara Sandström och Joa Helgesson. Hedersgäster var den danske prinsgemålen Henrik och den spanska infantan Pilar de Borbón – den förre avgående president för Europa Nostra och den senare tillträdande president för Europa Nostra.

Europa Nostra är Europas största kulturarvsbevarande organisation. Den representerar över 200 ideella europeiska bevarandeorganisationer och stöds av många institutioner och företag. När värdefulla kulturmiljöer i Europa hotas slår Europa Nostra larm bland annat genom uttalanden och information till pressen. Europa Nostra är initiativtagare till priset *The European Union Prize for Cultural Heritage/Europa Nostra Awards*. Det instiftades för att belysa framstående bevarande- och utvecklingsinsatser av historiskt värdefulla miljöer. Prinsessan Madeleine är beskyddare för Europa Nostra i Sverige.

VÄXJÖ RESIDENS

Kontorslokaler på första parkett

Med kontor i residenset vid Stortorget befinner du dig alltid i centrum. Oavsett om det gäller myllrande folkliv, affärsmöten, restaurangbesök, kundkontakt eller avkoppling i den lummiga grönskan. Den ståndsmässiga adressen, med landshövdingen som granne, kan ge ditt företag rätt inramning och funktionella lokaler mitt i stan!

Residenset är renoverat under senare år och lokalerna kan anpassas efter 1–3 hyresgäster. Totalyta cirka 700 kvm.

Läs mer om huset och lokalerna på www.sfv.se, under «lediga lokaler». Eller ring Krister Andersson på Statens fastighetsverk, telefon 031-13 75 89.